

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Madis Joosep Toomel

**VABAKUTSELISTE LOOVISIKUTE OOTUSED
RIIGIPOOLSETELE SOTSIAALSETELE GARANTIIDELE**

Lõputöö

Juhendaja:

Maret Güldenkoh, MBA

Tallinn 2023

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2023
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Vabakutseliste loovisikute ootused riigipoolsetele sotsiaalsetele garantiidele</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Freelance Creatives Expectations of Social Guarantees From The Government</p> <p>Lõputöö, mis koosneb 55 leheküljest, sealhulgas 2 lisast, on kirjutatud eesti keeles. Lõputöö sisaldab ingliskeelset resümeed. Lõputöö koostamisel on kasutatud kokku 75 erinevat allikat, millele on tekstis viidatud. Andmete illustreerimiseks on kasutatud tabelit ja 8 joonist.</p> <p>Lõputöö eesmärk oli välja selgitada vabakutseliste loovisikute ootused riigipoolsetele sotsiaalsetele garantiidele.</p> <p>Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Analüüsida ja süstematiseerida vabakutselise loovisiku, sotsiaalkindlustuse ja sotsiaalsete garantiide ning erakondade ja nende mõju teoreetilisi lähtekohti. 2. Anda ülevaade vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide tagamise praktikast Eestis ja välismaal. 3. Analüüsida vabakutseliste loovisikute vajadust sotsiaalsete garantiide järele ning valmisolekut hakkama saada riigipoolsete hüvedeta. 4. Seostada teooriat ja uuringu tulemusi ning teha järeldusi ja ettepanekuid vabakutseliste loovisikutele sotsiaalsete garantiide tagamiseks. <p>Lõputöö tulemusena selgus, et analüüsiperioodil on vabakutselistel loovisikutel esmaootus ravikindlustusele. Lisaks saab lõputöö autor väita, et loovisikutel on vajadus sotsiaalsete garantiide järele ja puudub valmisolek riigipoolsete hüvedeta hakkama saada.</p> <p>Lõputöö raames tehakse Eesti Vabariigi valitsusele kuus ettepanekut.</p>	
Võtmesõnad: Vabakutselised loovisikud, sotsiaalsed garantiid, sotsiaalkaitse, erakonnad.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: Freelance artists, social guarantees, social protection, political parties.	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Madis Joosep Toomel</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest ja teistest allikatest saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	Juhendaja: Maret Güldenkoh allkirjastatud digitaalselt
Kaitsmisele lubatud	Kolledži direktor: Kerly Randlane allkirjastatud digitaalselt

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1 VABAKUTSELISTE LOOVIISIKUTE RIIGIPOOLNE SOTSIAALKAITSE.....	7
1.1 Vabakutseliste loovisikute ajalooline taust.....	7
1.2 Sotsiaalkindlustussüsteemi taust	11
1.3 Erakondade ajalooline taust	15
1.4 Vabakutseliste loovisikute mõiste ning sotsiaalsete garantiide tagamise praktika Eestis ja välismaal.....	18
2 VABAKUTSELISTE LOOVIISIKUTE OOTUSED SOTSIAALSETE GARANTIIDE OSAS.....	23
2.1 Uurimismetoodika.....	23
2.2 Küsimustiku analüüs vabakutseliste ootustest riigi poolt tagatud sotsiaalsetele garantiidele.....	25
2.3 Tulemused, järeldused ja ettepanekud.....	33
KOKKUVÕTE	39
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	44
Lisa 1. Ankeetküsimustik.....	50
Lisa 2. Tunnustatud loomeliitude nimekiri	56

SISSEJUHATUS

Viimastel aastatel on üha rohkem räägitud vabakutseliste loovisikute õiglasest tasustamisest ja sotsiaalsete garantiide vajalikkusest. Sellest tulenevalt on erinevad loomeliidud sekkunud poliitilisse tegevusse, samuti on tehtud erinevaid meeleavaldusi – viimane leidis aset 23. märtsil 2023, kus vabakutselised loovisikud korraldasid Stenbocki maja ees piketi (Eesti Rahvusringhääling, 2023). Eesti Rahvusringhäälingus 8. veebruaril toimunud saates „Valimisstuudio“ rääkisid erakonna esindajad kultuuri investeerimisest ning tootlikkusest (Eesti Rahvusringhääling, 2023). Eestis valitsuse loonud koalitsioonipartnerid on kõik oma valimislubadustes välja toonud selle, et vabakutselistele loovisikutele tuleb luua paremad tingimused sotsiaalsete garantiide saamiseks.

Loovisikute ja loomeliitude seaduse tähenduses liigitatakse vabakutseliseks loovisikuks autor või esitaja, kes tegutseb järgmisel loomealal: arhitektuur, audiovisuaalne kunst, disain, etenduskunst, helikunst, kirjandus, kujutav kunst või stsenograafia. Vabakutselised loovisikud, kes tegelevad loometegevusega autori või esitajana ning kelle loometegevuse tulemuseks on konkreetne teos, n-ö autoriõiguse objekt, saavad taotleda loometoetust. Seda näeb ette loovisikute ja loomeliitude seadus (Loovisikute ja loomeliitude seadus, 2004). Teine võimalus, kuidas tehtud töö eest tasu saadakse, on stipendiumite maksmine. Kuna toetuste ja stipendiumite pealt ei olda kohustatud tasuma sotsiaalmaksu ja töötuskindlustust, siis ei anna ka need väljamaksud vabakutselistele loovisikutele ravikindlustust, pensioni ega vanemahüvitist.

Sotsiaalse kaitse efektiivne toimimine on väga tähtsal kohal iseseisva toimetuleku ühiskonnas. Otsingud efektiivse süsteemi leidmiseks kulgevad põhiliselt kahes suunas: soovitakse integreeruda euroopalikku sotsiaalsesse turumajandusse, kuid samas arendatakse intensiivselt ameerikalikku vabaturu liberalismi ja sellest tulenevat liberalistlikku sotsiaalse kaitse poliitikat. Iga kodanik peab ise igasuguse kõrvalise abita toime tulema ning meie arenevas väikeriigis võib see osutada väga paljudele üle jõu käivaks. Seega on kaasaegses ühiskonnas tunnustatud printsiip, et riik tagab oma kodanikele sotsiaalse kaitse. See annab kindlustunde tuleviku suhtes ning võimaluse elada inimväärselt kogu elu. Sotsiaalse kaitse meetmed jagunevad sotsiaalkindlustuseks ja hoolekandeks. (Medar, 2009, lk 1)

Sotsiaalkindlustust rahastatakse nii kohustuslikest kui vabatahtlikest maksetest (Sotsiaalministeerium, 2020). Hoolekannet pakuvad nii riik kui kohalikud omavalitsused kas sotsiaalteenuste või rahaliste toetustena (Sotsiaalministeerium, 2021). Kõik riiklikud sotsiaalkaitstesüsteemid on tulude ümberjaotamissüsteemid. Need asetavad finantskoorma finantseerijate õlule, st nad koguvad makse või sotsiaalkindlustusmaksid, mis muudetakse ümber rahalisteks siirdetuludeks (nt pensionid, sotsiaalabi, haigustoetused) või naturaalsiireteks (nagu sotsiaal- ja tervishoiuteenused) toetusesaajatele. Seega võib praktiliselt kogu elanikkonda pidada sotsiaalkaitstesüsteemi teenuste tarbijaks.

Vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide teema on aktuaalne, sest viimase kolme aasta jooksul on kultuuriministeerium tellinud kaks uuringut, Civitta Eesti AS-ilt ja Praxiselt, mis annavad ettepanekud olukorra parendamiseks ning see on kultuuriministeeriumile prioriteet (Kultuuriministeerium, 2022). Lisaks sellele on 2023. aastal pärast valimisi koalitsiooni loomisega seotud erakondadel programmides punktid, mille eesmärk on luua paremad tingimused ja võimalused sotsiaalseteks garantiideks vabakutseliste loovisikutele. Samamoodi on aktiveerunud erinevate loomeliitude juhid, kes korraldavad eri variatsioonides üritusi, kus teadvustatakse avalikkusele probleemi olemasolu ja võimalikke nendepoolseid lahendusi.

Lõputöö uudsus seisneb selles, et esmakordselt teadustöö raames analüüsitakse vabakutseliste loovisikute poliitilisi hoiakuid ja vajadusi sotsiaalsete garantiide kohta. Vabakutselised loovisikud saavad palga asemel stipendiumeid ja toetuseid, mille pealt ei teki maksukohustust ja seetõttu puuduvad neil pensioni- ja ravikindlustus ning vanemahüvitis. Samuti on vabakutseliste loovisikute tulud madalad, sest töötasu on minimaalne või ebaregulaarne. Lõputöö probleem püstitatakse küsimusena: kuidas riik saab tagada vabakutselisele loovisikule sotsiaalsed garantiid?

1. Mil moel erakonnad aitavad kaasa vabakutseliste loovisikute toimetulekule?
2. Millised olid erakondade valimislubadused vabakutseliste loovisikutele?
3. Millisele sotsiaalsele garantiile on vabakutselistel loovisikutel esmaootus?
4. Mil moel on muutunud ajas kultuurivaldkonna investeeringu suurused riigieelarves?

Probleemist tuleneb lõputöö eesmärk. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada vabakutseliste loovisikute ootused riigipoolsetele sotsiaalsetele garantiidele.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgnevad uurimisülesanded:

1. Analüüsida ja süstematiseerida vabakutselise loovisiku, sotsiaalkindlustuse ja sotsiaalsete garantiide ning erakondade ja nende mõju teoreetilisi lähtekohti.
2. Anda ülevaade vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide tagamise praktikast Eestis ja välismaal.
3. Analüüsida vabakutseliste loovisikute vajadust sotsiaalsete garantiide järele ning valmisolekut hakkama saada riigipoolsete hüvedeta.
4. Seostada teooriat ja uuringu tulemusi ning teha järeldusi ja ettepanekuid vabakutselistele loovisikutele sotsiaalsete garantiide tagamiseks.

Lõputöös on kasutatud kvantitatiivset uurimismeetodit, statistilist andmete analüüsi ja küsimustikku. Küsimustik valiti, et saada vabakutselistelt loovisikutelt võimalikult palju tagasisidet, mille põhjal teha töö eesmärgist lähtuvalt üldistavaid järeldusi. Töös on kasutatud mittetöenäosuslikku mugavusvalimit (Õunapuu, 2014, lk 142). Küsimustik „Vabakutseliste loovisikute ootused sotsiaalsete garantiide tagamisele” saadeti loomeliitudele ja vabakutselistele loovisikutele vanuses 18+.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimene peatükk koosneb neljast alapeatükist. Esimeses antakse ülevaade vabakutseliste loovisikute ajaloolisest taustast. Teises alapeatükis antakse ülevaade sotsiaalkindlustussüsteemide taustast ja ajaloost, kolmandas erakondade ajaloost ja taustast ning neljandas alapeatükis käsitletakse vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide loomise praktikaid Eestis ja mujal riikides. Teine peatükk koosneb kolmest alapeatükist, kus esimeses kirjeldatakse valitud meetodit ja analüüsimise tehnikat. Teises alapeatükis tehakse küsimustiku põhjal andmete analüüs ning kolmandas tehakse järeldused ja ettepanekud vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide loomeprotsessi ja tingimuste parendamiseks.

Lõputöös on kasutatud erinevaid kirjandusallikaid, eesti- ja ingliskeelseid artikleid. Töö teoreetilises osas kasutab autor *Google Scholar*, *Juridica* ja *Sage* andmebaase, ingliskeelseid artikleid ja teadustöid. Töö empiirilises osas analüüsitavaid andmeid kogutakse küsimustikuga. Küsimustikust saadud vastuste analüüsimisel kasutatakse programmi MS Excel ja küsimustikuks andmebaasi *Google Forms*.

1 VABAKUTSELISTE LOOVIISIKUTE RIIGIPOOLNE SOTSIAALKAITSE

1.1 Vabakutseliste loovisikute ajalooline taust

Selles alapeatükis antakse ülevaade vabakutseliste loovisikute ajaloolisest taustast. Alapeatükis selgitatakse, mis vahe on vabakutselistel loovisikutel ja traditsioonilistel ettevõtjatel. Samuti tuuakse välja vabakutselise loovisiku omadused ja määratlemise viisid ja võimalused.

Sõna „vaba“ on germaani päritolu ja tähendab „armastama“. Huvitavam on sõna teine pool. Sõna „vabakutseline“ osa „*lance*“ on prantsuse päritolu ja tähendab „jõuga viskamist, viskamist” või „heidet” (Etymonline, 2023). Selle sõna esimene teadaolev kasutus „vabakutseline“ oli 1819. aastal ja see viitas eriti palgasõduritele keskajal. Kuid see, kuidas seda sõna praegu kasutatakse, polegi nii erinev. Vabakutseline on määratletud kui „isik, kes tegutseb iseseisvalt, ilma et ta oleks organisatsiooniga seotud või tal pole selleks volitusi või isik, kes on ilma pikaajalise kohustuseta tööandjate ees”. Vabakutseliseks olemise juures on oluline, et tööd tehakse lepingu alusel, kus makstakse kas tunni või tüki eest või projekti kohta ning lepingus on määratud konkreetne loometöö valmimise tähtaeg. Ja kuigi neil on töö tegemiseks leping ettevõttega, on vabakutseline loovisik füüsilisest isikust ettevõtja – see tähendab, et neil on erinev raamatupidamine ja erinevad deklareerimise kohustused. Kuid see ei tähenda, et nad ei võiks olla ka vabakutselised ja töötajad (Reed, 2018, p. 5).

Paljud vabakutselised loovisikud on füüsilisest isikust ettevõtjad. Kuna füüsilisest isikust ettevõtjale rakenduvad teistsugused raamatupidamise tingimused ning nad tasuvad avansilisi makseid, siis selle tõttu erinevad nad ettevõtjast, kes kasutab äritegevuseks mõnd muud äriühingu vormi. Kuna füüsilisest isikust ettevõtja vastutab enda tegevuse juures kogu oma varaga, siis on ka risk suurem. (Kirsipuu, Teder, 2006, p. 56) Kuna vabakutselised on füüsilisest isikust ettevõtjad ja teatud määral vastutavad oma loometöö leidmise ja valmimise eest, siis nad võtavad riske ja osalevad riskantsetes projektides ning samastuvad seetõttu sageli ettevõtjatega. (Huđek, *et al.*, 2020, p. 58)

Vabakutselisi loovisikuid eristab traditsioonilistest ettevõtjatest see, et vabakutselised loovisikud müüvad oma erialaseid teadmisi ja oskuseid, ettevõtjad müüvad füüsiliselt

olemasolevaid tooteid või realselt tuntavaid teenuseid. Samuti võivad traditsiooniliste ettevõtjate tooted või teenused olla kellegi teise valmistatud. Erinevus seisneb veel selles, et vabakutselised loovisikud ei palka töötajaid. Nad loovad oma toote või teenuse alati ise. Keskmisele vabakutselisele loovisikule ei too juhtimis-, organiseerimis- ja haldusoskused palju kasu. Vabakutseliste loovisikute väljund on üles ehitatud toimima teistsuguse mudeli järgi. Vabakutseline töö on suurepärase tööviisi, sest töötada on võimalik kõikjal. Vabakutseline saab valida, kui palju ta soovib töötada ja millisel kellaajal – ta reguleerib ise enda graafikut ning tegemisi. (Kazi, *et al.*, 2014, pp. 2–3)

Vabakutselised loovisikud töötavad tavaliselt projektipõhiselt mitme kliendi heaks, kuigi projektide ulatus ja pikkus võivad oluliselt erineda. Vabakutselised loovisikud võivad töötada pikki tunde (näiteks töötavad mitme kliendi jaoks mitme projekti kallal samal ajal), et säilitada soovitud sissetulek. Seetõttu võib juhtuda, et vabakutselised loovisikud ja nende kliendid ei hinda alati õigesti vajaliku töö mahtu ega planeeri õiget aega. Selleks, et kliendid oleksid rahul, peavad vabakutselised loovisikud sageli täitma erilisi kliendi poolt seatud nõudmisi. Vabakutselistel loovisikutel on lepingutes enamasti sees see, et nad peavad ise tagama endale töötamiseks ruumi ja varustuse (Shevchuk, *et al.*, 2019, pp. 75–77). Lisaks makstakse vabakutselistele loovisikutele nende töö eest tavaliselt tunnitasu ning neid palkav loomeliit ei maksa tervisekindlustust, pensionihüvitisi ega muid maksusid. Sellele järgneb riskide maandamine, kuna koostöö saab suhteliselt lihtsalt lõpetada, kui vabakutselised loovisikud ei toimi ootuste kohaselt. Paljud vabakutselised loovisikud väidavad, et vabakutseline loometöö on raske. Edu vabakutselises loometöös eeldab suurepäraseid suhtlemisoskusi, palju õppimist, sihikindlust, visadust ja enesedistsipliini. Vabakutselised loovisikud peavad ennast ise turundama, sest nemad on ainsad, kes vastutavad oma järgmise kliendi leidmise eest. Neid tingimusi täites suudavad nad teha kvaliteetset tööd (Huđek, *et al.*, 2020, pp. 58–60).

Iseseisvat tööd nautiva vabakutselise töötaja omadused on asjatundlikkus ja oskuslikkus. Vabakutselised loovisikud reklaamivad ennast ise, neile meeldib nende töö ja nad on kohustatud edu saavutamiseks oma teenuseid müüma ning nad omavad enamasti tugevat turundusvisiooni ja -strateegiat. Vabakutseline loovisik tuleb toime kõrge riskiga. Vabakutselisel loovisikul puudub töökoha kindlustunne, ettevõtte hüvitised ning püsiv palk. Neil on tugev isiklike ja tööalaste kontaktide võrgustik. Kuna vabakutselised loovisikud on keskmisest ettevõtjast ja oma teenust pakkuvast muu erialaga füüsilisest isikust ettevõtjast tunduvalt loomingulisemad, siis tekkivate probleemide korral võivad

nende lahendusviisid tunduda kummalised, samas lahendavad nad probleemid kiirelt. (Kazi, *et al.*, 2014, p. 5)

Vabakutselist loovisikut võib määratleda kui kvalifitseeritud professionaalset töötajat, kes pole ei tööandja ega töötaja. Ta töötab ajutise teenuslepingu alusel tasu eest äriklientidele. On ametirühmi, kus vabakutseliste osakaal on rohkem kui 50% (Merkel, 2019, p. 526). Üheks puuduseks vabakutseliste erialal on see, et ühiskond ja valitsus ei ole neid ikka veel piisavalt tunnustanud ja kaitsnud, et nad saaksid toetust oma potentsiaali arendamiseks ja ärakasutamiseks. (Huđek, *et al.*, 2020, p. 62)

Kultuuritööstuse karjäär on paljude noorte unistus, kuigi neid võidakse eelnevalt hoiatada sellise karjäärivalikuga kaasnevatest riskidest. Töökohad on samas aga atraktiivsed (Neff, *et al.*, 2005, p. 263). Sellest vaatenurgast lähtudes saab iseloomustada vabakutselise tööd kultuurisektoris paindliku, autonoomse, eneseteostust võimaldava ja kõrget rahulolu pakkuvana (Bille, *et al.*, 2013, p. 16). Vabakutseliste loovisikute kunstilist tööd iseloomustab kunstnike püsiv ületootmine, üldiselt madalad palgad, ebakindlus ja väljakutseid pakkuvad karjäärivõimalused, mis võivad põhjustada stressi, isolatsiooni ja tõsisid vaimseid probleeme. Sellest tulenevalt võib paljudel vabakutselistel loovisikutel olla kavatsus ja soov loometöö tegemine lõpetada ning alalisele tööle saada. Vabakutseliste kunstnike heade ja halbade tööomaduste ja tulemuste varieerumise kohta on palju erinevaid selgitusi (Menger, 1999, p. 544).

21. sajandil on ajakirjaniku elukutset vaevalt võimalik uurida, teadvustamata ajakirjanike suurt hulka, kes töötavad pigem vabakutseliste kui organisatsioonimeedia otsetöötajatena. Ometi kasvab vabakutseliste ajakirjanike arv, sest pärandmeediaorganisatsioonid kaotavad publikut, kärbibvad tööjõudu ning tellivad tööjõudu kogu tööstust hõlmava digirevolutsiooni kontekstis. Vabakutseliste ajakirjanike arvu kasv on seotud suurema postindustriaalse kapitalistliku ihaga personali paindlikkuse ja osavuse järele. Organisatsioonid saavad sellest struktuurset suurt kasu, sest ei pea neid palgal hoidma, vaid teevad nendega teenust osutava lepingu, kus enamus maksukohustusest ja riskidest on seotud vabakutselisele ajakirjanikule. Igasugu niinimetatud vabakutselisi ajakirjanikke pole lihtne leida ega määratleda. Edukamad leiavad võimalusi ja vabadust olla iseenda peremehed ja valida töö, mida nad soovivad teha. Paljud on sattunud olukorda, kus vähendatakse töötasusid ning selle tõttu on konkurents suurem, samas kannatab seetõttu töö kvaliteet. Lisaks toob see vabakutselisele ajakirjanikule kaasa majandusliku ebakindluse ja töö volatiilsuse,

põhjustab vajaduse täiendada ajakirjandust muu tööga ning see omakorda raiskab nende aega, mida saaksid nad kasutada enda ja oma töö turundamiseks või tööülesannete täitmiseks. Mõnede vabakutseliste loovisikute arvates pole mõtet teha projekte, mis pakuvad neile loominguliselt väga palju elamusi, kuid mis nõuavad tohutult palju aega ning ei too neile ajakuluga proportsionaalset tasu. (Massey, *et al.*, 2018, pp. 2–7)

Vabakutselisi kasutatakse igasugustes ajakirjandustöodes kogu maailmas, mis hõlmavad kõiki meediaplatforme. Mõnede ajakirjandusorganisatsioonide sisumudelid põhinevad peamiselt või täielikult vabakutselisel tööjõul. Ajakirjanikke koolitatakse õppeasutustes organisatsiooniliste uudismeedia töökohtade tarvis, mitte selleks, et nad töötaksid vabakutselistena. Ei arvestata koolitustel vabakutselise stipendiumiga, kultuuri- ega ajakirjaniku tavade, ka mitte rutiinide ja hoiakutega. (Massey, *et al.*, 2018, p. 21)

Kes on professionaalne kunstnik? Seda võib määratleda väga laialt, põhinedes subjektiivsel enesemääratlusel kunstnikuna. Aga see võib piirduda ühe või rohkema kriteeriumiga, mis tuleneb uurija konkreetsest huvist. Üheks lähenemisviisiks on valitud ametiühingute liikmete valimine. Selle üks probleem seisneb selles, et nende kohta, kes pole selle organisatsiooni liikmed, ei saa teavet. See meetod on tõhus, sest aitab jõuda suure hulga kunstnikeni. Kunstnikud on vabakutselised, füüsilisest isikust ettevõtjad või kombinatsioon mõlemast. Neid termineid kasutatakse vaheldumisi. Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemisel on peamine töösituatsioon erinevate lepingute ja volitajatega. (Menger, 1999, pp. 547–549)

Teaduskirjanduses puudub kunstnikule ühtne kontseptsioon. Enamik uuringuid määratleb kunstnikke (kasutatakse veel ka kunsti ja kultuuri loojad, loojad, loominguline tööjõud) vastavalt uurimiseesmärkidele ning olemasolevatele statistilistele andmetele. Esimesena määratlesid kunstniku elukutse Frey ja Pommerehne 1989. aastal. Kunstnikku identifitseerisid nad ainult osaliselt. Enamik uuringuid näitab, et kunstnikud on sageli seotud loometööga, mis mõjutab nende sissetulekute osakaalu loomingulisest ja mitteleovast tegevusest. 2018. aastal tehti Taani kunstnikega uurimistöö. Kunstnikud jagati kuude rühma: professionaalsed kunstnikud (nii madala kui kõrge sissetulekuga), subsideeritud kunstnikud, karjääri alustavad kunstnikud, loojad ja kunstiga seotud inimesed, kelle hobiks on kunst. Selles uurimuses määratleti kunstniku elukutse järgmise kolme kriteeriumi kaudu: 1. isik, kes tegeleb loomemajandusega, 2. töötab loomingulise sisuga, 3. omandab loomingulist haridust. Loojad on erilise elukutse esindajad ja seega on

nende tegevus määratletud kunstniku kui kunstiloojate eristaatusega. Põhineb see UNESCO 1980. aasta soovitusel. (Woronkowicz & Noonan, 2019, pp. 651–656)

Kunstnike staatusele on õigusaktide kohaldamisel erinevates riikides erinevad lähenemisviisid. Kõikides riikides ei tunnustata vabakutselise kunstniku staatust. Olenevalt staatusest on elukutsed samuti erinevad. Kunstnik on regulaarselt loometegevusega tegelev isik (kunstnik tegeleb regulaarselt loometegevusega). Ta on omandanud kunstihariduse ja/või (taas)loob kunstiteoseid ja/või peab kunstiloomingut oma elu oluliseks osaks ja/või saab sellisest tegevusest tulu ja/või aitab kunsti ning kultuuri arengule kaasa ja/või soovib kunstnikuna saada tunnustust. (Woronkowicz & Noonan, 2019, pp. 657–658)

1819. aastal kasutati teadaolevalt esimest korda sõna „vabakutseline”. See viitas keskaegsele palgasõdurile. Vabakutseline on füüsilisest isikust ettevõtja, kes vastutab oma töö leidmise eest ise, samastudes ettevõtjaga. Aga vabakutseline ei palka töölisi ning loob oma toote või teenuse ise. Vabakutselise omadusteks peetakse asjatundlikkust ja head müügioskust. Ta on nõutud oskustega ja naudib iseseisvat tööd. Paljude noorte unistuseks on karjäär kultuuritööstuses. Ollakse teadlikud riskidest, aga sellele vaatamata on töökohad atraktiivsed. Aga madalad palgad ning ebakindlus võivad põhjustada stressi ja see tekitab soovi vabakutselisest töökohast lahkuda ning leida alaline töö. Suur hulk ajakirjanikke töötab pigem vabakutselistena, kui on meediaorganisatsioonide töötajad. Kunstnikud on määratletud kolme kriteeriumi kaudu: loomemajandusega tegelev isik, töötab loominguilise sisuga ning omab loominguilist haridust.

1.2 Sotsiaalkindlustussüsteemi taust

Selles alapeatükis antakse ülevaade riikide sotsiaalkindlustussüsteemide ajaloost ja taustast. Alapeatükis selgitatakse sotsiaalkindlustussüsteemi tekkimist ja vajalikkust. Riigi toimimiseks on vajalik rahaliste vahendite olemasolu. Riikide rahalised vahendid tulevad isikute maksustamise kaudu. Nii on see olnud juba ajalooliselt ja sellest tulenevalt on saanud kinnitust, et maksude kogumine sellisel moel on ühiskonna huvides.

Kümnis ja hinnus olid rahaliste maksete eelkäijad. Algselt oli kümnis kümnendik, hiljem aga suurem osa sissetulekust. Peamiselt maksid talunikud ja seda tehti vaimulike ülalpidamiseks. Oli kolme sorti kümnist: põllusaadustelt nõuti suur- ehk viljakümnist, aiasaadustelt väikekümnist ning loomasaadustelt looma- ehk verekümnist. Paljudel juhtudel kogusid kümnist ilmalikud feodaalid. Riigi abiga hakati kümnist nõudma 8.

sajandil Frangi riigis. Kaugemas minevikus need, kellel oli võimu, maksustasid neid, kellel võimu polnud. Näiteks aadlikud Venemaal ja mujal olid pearaha maksmisest vabad. Põhilised maksumaksjad olid talupojad. Nii, kuidas majandusteadus arenes, kerkisid esile kaks enim aktsepteeritavat maksustamise printsiipi: ekvivalentsuse ja maksevõimelisuse printsiip. Ekvivalentsuse printsiip on maksustamine vastavalt saadud kasule. Maksevõimelisuse printsiibi korral sõltub maksustamine maksevõimest. (Ulst & Hanson, 1996, lk 15–18)

Umbes 4000 aastat e.m.a sõlmisid kaupmehed lepinguid, et heastada röövlite rünnatud kaubakaravanide kahjusid. Vanad kreeklased võtsid kasutusele omalaadse sotsiaalkindlustuse. Nad asutasid enda ja oma lähedaste väärrikaks matmiseks nn matusekassa (*collegia*, 2. saj eKr). Roomlased võtsid kreeklaste traditsioonid üle, mistõttu on roomalähedase *Collegia Lanuvinium*'i statuut ehk põhikiri säilinud tänapäevani (Kaevats, 1989, lk 308). Keskajal kindlustasid end vastastikku gildide liikmed. Laevade ning nende lastide kindlustamiseks asutati esimesed kindlustusseltsid 1771. aastal Suurbritannias. 1786. aasta seadusega, mis kuulutas kindlustuse riigi monopoliks, pandi kindlustusele alus Venemaal. Kindlustusseltse hakati asutama 1827 (Naan, 1972, lk 514).

Kindlustusriskide kasvu põhjustas majandustegevuse käigus kindlustavate objektide väärtus. Need muutusid nii suureks, et üks kindlustaja ei jõudnud enam seda kanda. Edasikindlustaja kaudu hakati lahendama riski. Edasikindlustus tähendab, et osa saadud kindlustuspreemiast maksab isik edasi kolmandale isikule või isikutele, kes on valmis jagama riski saadud kindlustuspreemia osamakse eest. Riskide tõenäosuse hindamise vajadus esitas tõsise väljakutse matemaatikale. Vanimad dokumentaalsed tõendid edasikindlustuslepingutest pärinevad Genuast aastast 1370. Esimesed seltsid, mis olid otseselt edasikindlustusele spetsialiseerunud, loodi Suurbritannias ja Saksamaal 19. sajandi esimesel poolel. Kindlustus on äri nagu iga teinegi ettevõtetus: riski jagamine ja kindlustuse positiivne tulem ehk kasum jagatakse sarnaselt nagu igas teises ettevõttes nende inimeste vahel, kes kannavad riski. (Tammert, 2022, lk 35–36)

Inimestele, kes on kaotanud sissetuleku vanaduse, tööõnnetuse, kutsehaiguse, invaliidisuse, emaduse, tööpuuduse vms tõttu, on tagatud aineeline toimetulek. Sotsiaalkindlustus jaguneb kaheks: kohustuslikuks ja vabatahtlikuks. Kohustuslik sotsiaalkindlustus on kõigile võrdne: niinimetatud põhiosa ja sellele lisanduv palgaga seostatud osa ehk vanaduspension. Vabatahtlikku sotsiaalkindlustust korraldavad kindlustusfirmad või -

seltsid. Nende kogu tegevus ning võimalikud riskid põhinevad kokkuleppel, mis on sõlmitud kindlustusandja ja -võtja kokkuleppel. (Kaevats, 1989, lk 308)

Saksamaa kehtestas esimese riigina sotsiaalkindlustuskava (1883 tervise-, 1884 õnnetus-, 1889 invaliidus- ja vanaduskindlustus). Eesti Vabariigis kehtisid algul Venemaa sotsiaalseadused. 1923., 1934. ja 1936. aasta seadustega laiendati rahalise toetuse maksmist tööõnnetuse korral. Eesti Tööliste Kindlustusühing ja Tööõnnetuse Kindlustusühing olid peamised õnnetuskindlustusühingud. Eesti Vabariigi Sotsiaalministeeriumile alluv riigi sotsiaalamet ning keskhaigekassa korraldavad sotsiaalalast tööd tänapäeval. (Kaevats, 1989, lk 310)

Aastail 1918–1940 valitsenud põhimõtete järgi pidi Eestis enamik tööinimestest hoolitsema ise selle eest, et neil oleks raha, millega haigestumise korral ravida ning vanaduspäevil katta ja toita. Riik abistas väheseid. Enne teist maailmasõda puudus Eestis üldine riiklik haigus- ja vanaduskindlustus. Riiklik kindlustus hõlmas ainult riigi- ja omavalitsusettevõtete töötajaid ning mõnede riigiettevõtete töölisi. 1. mail 1936 hakkas kehtima seadus põllutööliste kindlustamiseks tööõnnetuse puhul. Tolleaegse Eesti Vabariigi ajal arvati, et kõigi inimeste abistamine pole riigi ülesanne. (Salu, 2001, lk 57)

Nõukogude ühiskonnas ei määranud rahva elatustaset ainult palk, vaid väljamaksed ja soodustused ühiskondlikest tarbimisfondidest moodustasid olulise osa. Aastail 1945–1956 lähtuti Eesti sotsiaalkindlustussüsteemide elluviimisel Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsioonist (RSK 1954). Selle kohaselt oli NSV Liidu kodanikel õigus tööle. Neil oli ka õigus ainelisele kindlustatusele nii vanaduses kui ka haiguse ning töövõime kaotuse korral. Lähtuti ka Vene NFSV tööseaduste koodeksist XVII, mille kohaselt oli sotsiaalkindlustuse korras kindlustuse saamise õigus kõigil palgalistel töötajatel. Sotsiaalkindlustuse korras anti arstiabi, toetust ajutise töövõimetuse korral (haigus, vigastus, karantiin, rasedus, sünnitus, hoolitsus haige perekonnaliikme eest), täiendavaid toetusi (lapse toitmiseks, imikuvarustuse muretsemiseks, matmiseks), toetus tööpuuduse korral. See langes ära, kui likvideeriti tööpuudus. Veel anti invaliidus-, vanaduspensioni, pensioni perekonnaliikmeile toitja kaotuse korral (surm, teadmata kadumine). Ametiühingud said voli, õiguse ja kohustuse kontrollida sotsiaalkindlustusväljamakseid. Sõja lõppedes 1945. aastal tõsteti erinevate sotsiaaltoetuste määrasid oluliselt. 1956. aastal toimus oluline muudatus pensionireformi näol. Seetõttu on otstarbekas jagada nõukogude ajajärk Eesti sotsiaalkaitsesüsteemide arenemise seisukohalt

pensionireformieelseks (1945–1956) ja -järgseks (1956–1991) perioodiks. 1956. aasta pensionireform tõi kaasa üleüldise õiguse riiklikule pensionile. (Salu, 2001, lk 78–87)

Enamik tervishoiu rahastamise võrdsuse uuringuid võtab lähtekohaks selle, et tervishoiu rahastamine peaks olema sõltumatu inimeste tervishoiuteenuste kasutamisest, mis võib tähendada (aga ei pea) rahastamist vastavalt maksevõimele (Wagstaff & van Doorslaer, 2000). Eesti sotsiaalkaitstesüsteemi võib jagada sotsiaalkindlustuseks ja sotsiaalabiks (või hoolekandeks). Sotsiaalkindlustus on riigi antav garantii, millega teatud sotsiaalsete riskide realiseerumise korral tagatakse täiendav sissetulek. Sotsiaalkindlustusega tagatakse kaitse inimestele sotsiaalsete riskide puhul. Riskidena vaadeldakse töötust, rasedust, laste sündi ja kasvatamist, haigust ja arstiabi kasutamist, töövõimetust või puuet ja sellest tingitud vajadusi, vanadust ja toitjakaotust (perekonna ülalpidaja surma). Sotsiaalkaitsteskeemid on loodud selleks, et ajutiselt mittetöötav inimene ei satuks kiiresti vaesusesse. (Võrk, *et al.*, 2010, lk 23–24)

On vaja leida tasakaal, et kõiki eesmärke täita. Tasakaal peaks peegeldama nii ühiskonna eelistusi kui olema laiemalt kooskõlas tööturu-, majandus- ja eelarvepoliitikaga (Võrk, *et al.*, 2010, lk 7). Sotsiaalkindlustussüsteem on ühiskonna kokkulepe üksteise aitamiseks ehk ühine arusaam, millal peab inimene ise vastutama ning millises olukorras ja mil määral rakendub ühiselt rahastatav sotsiaalkindlustussüsteem (Võrk, *et al.*, 2011, lk 21). Inglismaal kujunesid 13. sajandil esimesed sotsiaalse kaitse tagamise alged. Sotsiaalkaitstesüsteemi kujundamisel seati kolm eesmärki: toetada nende perekondade elustandardit, kellel oli madal sissetulek; motiveerida töötamist; kulutused maksumaksjale hoida madalad (Tavits, 2006, lk 9).

Parandatud ja täiendatud seadused, nagu Euroopa Sotsiaalharta ratifitseerimise seadus, sotsiaalhoolekande seadus, riiklike peretoetuste seadus, töötute sotsiaalse kaitse seadus ning puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus, sätestavad sotsiaalhooldust. On mõned harvad juhud, ka Eestis, kus makse kogub tavapärasel korral maksuhaldur. Laekunud vahendid kantakse üle riigieelarvevälistele avalik-õiguslikele või eraõiguslikele organisatsioonidele. Nende organisatsioonide ainus tegevusala on vastava kindlustuse pakkumine. (Sotsiaalministeerium, 2017)

Maksete eelkäijaks on kümnis. Põhilisteks maksumaksjateks olid talupojad. Vanad kreeklastel võtsid kasutusele omapärase sotsiaalkindlustuse – matusekassa. 19. sajandil hakkasid kasvama kindlustusriskid ning tekkis edasikindlustus. See tähendab, et osa

saadud kindlustuspreemiast maksab isik edasi kolmandale isikule või isikutele, kes on valmis jagama riski saadud kindlustuspreemia osamakse eest. Saksamaa oli esimene riik, kes kehtestas sotsiaalkindlustuskava. Eesti Vabariigis kehtisid algul Venemaa sotsiaalseadused. Aastail 1918–1940 valitsenud põhimõtete järgi pidi Eestis enamik töönimestest hoolitsema ise selle eest, et neil oleks raha, millega haigestumise korral ravida ning vanaduspäevil katta ja toita. Riik abistas väheseid. Nõukogude ajajärk jagatakse kaheks: pensionireformieelseks ja -järgseks perioodiks. Eesti sotsiaalkaitstesüsteemi võib jagada sotsiaalkindlustuseks ja sotsiaalabiks. Sotsiaalkindlustussüsteem on ühiskonna kokkulepe üksteise aitamiseks ehk ühine arusaam, millal peab inimene ise vastutama ning millises olukorras ja mil määral rakendub ühiselt rahastatav sotsiaalkindlustussüsteem.

1.3 Erakondade ajalooline taust

Selles alapeatükis antakse ülevaade poliitiliste erakondade ajaloost ja taustast. Alapeatükis selgitatakse erakondade tekkimist ja vajalikkust. Samuti selgitatakse, milline on erakondade eesmärk ja nende struktuur. Kuna erakonnad on tugevalt seotud seadusandlusega, siis määravad nemad otseselt sotsiaalmaksuseaduses sätestatu ning seadusest tulevad ühiskonnale seatud tingimused sotsiaalsete garantiide saamiseks. Eestis loodi koalitsioonivalitsus ning selles osalesid eri maailmavaate ja eesmärkidega erakonnad, kes sätestasid oma valimislubadustes ja töö eesmärkides erinevaid sotsiaalkaitsele suunatud tingimusi.

Kaasaegses demokraatias on erakonnad kesksel kohal. Erakonna jaoks on üks olulisemaid otsuseid juhi valimine (Ennser-Jedenastik & Müller, 2015, p. 930). Mõiste „erakond“ tähendab organisatsiooni, indiviidide rühma, kes suhtlevad omavahel, et saavutada ühine eesmärk, eristamaks teatud tööjaotust ja rolle. See kehtib kõigi organisatsioonide kohta. Erakonna ja teiste organisatsioonide erinevus seisneb eesmärgis, milleks erakondadel on oma esindajate paigutamine valitsuse ametikohtadele (Janda, 2022, p. 11). Erakondi ning nende liikmeid peetakse enamasti poliitiliseks sidemeks tavakodanike ja võimulolijate vahel. See, kui edukas on partei valimistel, sõltub rühmade omavahelistest suhetest (Kölln, *et al.*, Polk, 2017, p. 18).

Lääne demokraatia juured on sügaval Vana-Kreekas. Vaatamata sellele, on määratlus moderniseeriva *topose* tulemus. Poliitilised liidrid moodustasid väikeseid rühmitusi.

Linnriigid Vana-Kreekas olid otsedemokraatlikud. Tänapäevaste parteide kontseptsioonid on iidsete arusaamadega demokraatiast. Vana-Kreeka juhtivad tegelased kritiseerisid üksmeelselt fraktsioonide mõistet. Hiljem kinnistus see sõnasse „partei“ (ladinakeelsest sõnast *partire*, mis tähendab „jagama“). Rosenblumi väitel rikub see „holistlikke“ arusaamu üldisest hüvest. (Kölln, *et al.*, Polk, 2017, pp. 20–29)

Neid parteide ja fraktsioonidega seotud negatiivseid konnotatsioone tugevdasid hiljem Rooma mõtlejad, nagu Cicero ja Sallust, kes võib-olla veelgi jõulisemalt rõhutasid osaliste huvide edendamise probleeme kogu ühiskonna arvelt. Sellised terviklikud käsitlused panid aluse sügavale kahtlusele igasuguste erakondlike väljenduste suhtes, mis hakkasid valitsema poliitilises mõtlemises peaaegu kaks aastatuhandet ja kujundasid varauusajal levinud arusaama riigi ülesehitamisest (Ignazi, 2017, pp 9–10). Need käsitlused panid aluse sügavale skepsisele erakondade osas. Need erakondlikud väljendused jäid poliitilises mõttes valitsema peaaegu kaheks aastatuhandeks ning kujundasid arusaamu riigi ülesehitamisest, mis levisid varauusajal (Husted, *et al.*, 2022, p. 1327).

Demokraatia eeldab valikuvõimalust ning seega on üheks nõudeks, et erakondi peab olema rohkem kui üks. Erakonnad peavad esindama erinevaid maailmavaateid ja põhimõtteid. Kõige tuntum on vasak- ja parempoolsus, mis meedia väitel on maailmas aegumas. Samas, meie põhjanaabrid teevad selget vahet vasak- ja parempoolsuse vahel. USA-s on demokraadid selgelt vasakpoolsemad kui vabariiklased. Selle võib kokku võtta, et nii Eesti erakondadel kui kogu üldsusel on raskusi enda identifitseerimisega. Reformierakonna põhiideeks on madalad maksud. Selle järgi võib pidada neid parempoolseteks ning liberaalseteks, aga nad ei käitu oma nimes sisalduva uuendustele ja muutustele viitava termini „reform“ kohaselt. Reformierakond on kindlameelsemaid haldusreformi vastaseid. Reformierakonna algne uuendusmeelsus ja liberalism on haihtunud. Üksi madalate maksude pooldamisest ei aita edumeelse erakonna maine säilitamiseks. Keskerakonna nimes sisalduv „kesk“ näitab, et toetatakse keskklassidele. Siit algab raskus Keskerakonda identifitseerida, sest Eestis pole tõsiseltvõetavat keskklassi. Astmelise tulumaksu toetamine näitab erakonda vasakpoolseks. Keskerakond paistab seega vasakpoolsem kui traditsiooniline vasakerakond. Sotsiaaldemokraadid vastavad oma poliitiliselt kultuurilt enam-vähem Euroopa vanade demokraatiade erakondliku kultuuri standarditele. (Ulas, 2013, lk 27–29)

Avalik poliitika tekkis politoloogia distsipliini olulise alavaldkonnana 1960. aastate lõpus või 1970. aastate alguses. Distsipliini aluseks oli sotsiaalne ja poliitiline surve, et elukutse kogutud teadmised rakendada pakiliste sotsiaalsete probleemide lahendamisel. Pakilised sotsiaalsed probleemid on näiteks rassiline diskrimineerimine, vaesus, võidurelvastumine ja keskkonnareostus. Valitsuse poliitilised otsused ei tulene vähem traditsioonilistest distsiplinaarprobleemidest, milleks on avalik arvamus ja partei koosseis, vaid ka sotsiaalmajanduslikest teguritest, milleks on sissetulek, haridus, töötuse tase. (Sabatier, 1991, pp. 144–147)

Et poliitika, amet ja hääled on erakondade peamised eesmärgid, sellele viitavad ratsionaalse parteikäitumise teooriad. On üksikuid erakondi, kes annavad neile eesmärkidele teistsuguse kaalu, mis erinevad vastavalt sellele, kui olulised on parteiotsuste tegemisel parteisesed osalejad. (Schlesinger, 1984, p. 370)

Erakondade poliitilised otsused, juhi ja hääletamise eesmärgid on omavahel seotud. Osav parteijuht seob eelneva. Siiski tulevad sageli ette kompromissid, näiteks üks eesmärk realiseeritakse teisest loobumise või eiramisega. Vastastikune sõltuvus ning vastuolulised partei eesmärgid ilmnevad siis, kui hakatakse langetama suuri otsuseid. Valitsusse astumine võib näiteks rahuldada erakonna büroonõudeid ja aidata edendada poliitilisi eesmärke. (Poguntke, 2022, pp. 133 – 134)

Erakonnad hoiavad kinni sellistest liidritest, kes saavutavad edukalt oma erakondade eesmärke ning asendavad samal ajal neid, kes eesmärke ei saavuta. Partei valija võtab tema säilitamise või asendamise üle otsustamisel arvesse, kuidas juht on erakonda esitanud. (Stokes, 1999, p. 247)

Eeldades, et kõik erakonnad otsivad mingil määral hääli, siis võib oletada, et peamine, mis määrab parteijuhi püsijäämise, on valimistulemused. Need, kes võidavad valimised, peaksid tõenäolisemalt ametisse jääma kui need, kes kaotavad. Kaalukamad on parlamendivalimised, kus igast erakonnast on teatud arv kandidaate, mitte kohaliku omavalitsuse valimised, kus on palju kandidaate iga erakonna kohta. Parteijuhtidel on tulemustele suur mõju, mis tuleneb sellest kuidas nad pöörduvad valijate poole. Kaudselt on juhtidel mõju partei nimekirjale, poliitikaprogrammile ja kampaaniale. Valimislubadusi välja töötades ei pöörata tähelepanu väikestele ühiskonna gruppidele, sest tavaliselt on nendele suunatud otsused ja lubadused ebapopulaarsed teiste ühiskonnagruppide vaates. (Ennsner-Jedenastik, *et al.*, 2015, pp. 931–933)

Kaasaegses demokraatias on erakonnad kesksel kohal. Erakonna jaoks on üks olulisemaid otsuseid juhi valimine. Parteid teevad juhid nendest üksikisikutest, kellelt loodetakse, et nad annavad kõige olulisema panuse poliitilistesse saavutustesse. Eeldades, et kõik erakonnad otsivad mingil määral häáli, siis võime oletada, et peamine, mis määrab parteijuhi püsijäämise, on valimistulemused. Need, kes võidavad valimised, peaksid tõenäolisemalt ametisse jääma kui need, kes kaotavad valimised. Demokraatia eeldab valikuvõimalust ning seega on üheks nõudeks, et erakondi peab olema rohkem kui üks. Erakonnad peavad esindama erinevaid maailmavaateid ja põhimõtteid. Kõige tuntum on vasak- ja parempoolsus, mis meedia väitel on maailmas aegumas.

1.4 Vabakutseliste loovisikute mõiste ning sotsiaalsete garantiide tagamise praktika Eestis ja välismaal

Loovisikute ja loomeliitude seaduse §2 ja §3-s on sõnastatud loovisiku ja vabakutselise loovisiku mõiste. Loovisik on autoriõiguse seaduse tähenduses autor või esitaja, kes tegutseb järgmisel loomealal: arhitektuur, audiovisuaalne kunst, disain, etenduskunst, helikunst, kirjandus, kujutav kunst või stsenograafia. Vabakutseline loovisik on loovisik, kes tegutseb Loovisikute ja loomeliitude seaduse § 2 lõikes 1 märgitud loomealal ja kes ei ole avalikus teenistuses või ei tööta töölepingu või muu sellesarnase iseloomuga võlaõigusliku lepingu alusel. Füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsev vabakutseline loovisik võib äriregistrisse kandmisel kasutada ärinimes täiendit „vabakutseline loovisik”. (Loovisikute ja loomeliitude seadus, 2004)

Oma valimisprogrammis lubas Reformierakond riiklikku tuge, õiglast tasu kultuuriloomele ja autoritele. (Reformierakond, 2023). Eesti 200 lubas, et erakond seisab valitsuses kultuuritöötajate väärilise töötasu ning vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide eest (Eesti 200, 2023). Sotsiaaldemokraatlik erakond lubas, et parandab vabakutseliste loovisikute ligipääsu ravikindlustusele, töötuskindlustusele, vanemahüvitisele ning pensioniõigusele, et laiendab nende ringi, kes saavad kunstniku- ja kirjanikupalka, et tõstab autorihüvitisfondi laenutasusid, et tõstab kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumtöötasu ja kaotab riigi ning omavalitsuse töötajate palgavahe. Sotsiaaldemokraadid lubasid ka ravikindlustuse muuta kõigile kättesaadavaks ja võimaldada töösuhtes olemist samal ajal, kui saadakse loometoetusi (Sotsiaaldemokraatlik erakond, 2023 lk 11).

Loomevaldkondade professionaalidele on Saksamaal tagatud sotsiaalsed garantiid vabakutseliste loovisikute sotsiaalkindlustusfondi kaudu, seda aga soodustingimustel.

Sotsiaalkindlustusfond tegutseb alates aastast 1981 vastavalt loovisikute sotsiaalkaitseadusele (KSVG – *Künstlersozialversicherungsgesetz*). Tegemist on Saksa sotsiaalkindlustuse edulooga. See pakub kõrget kaitsetaset ja aitab oma liikmetel tagada loomevabadust. Sotsiaalkindlustusfondi peamine ülesanne: kõikides kunstnike sotsiaalkindlustuse küsimustes olla kontaktpunktiks. Tegemist on täidesaatva asutusega, mitte kindlustus- ega rahaasutusega. Kindlustus kehtib vabakutselistele loovisikutele aastatulu põhjal arvestatud makse alusel. Aastatulu on prognoositud. See tagab tervise-, pikaajalise hoolduse ning pensionikindlustuse. Ei taga tööõnnetus- ja töötuskindlustust. Kui võrdleme FIE-dega, siis kindlustatud loomevaldkonna professionaalid maksavad ise poole kogu sotsiaalkindlustusmaksest. Sotsiaalkindlustusfondi sotsiaalkindlustusskeem katab teise poole. Fondi vahendite kogumine käib järgmiselt: 20% tagab valitsus föderaalset toetuse kaudu, 30% loomingu kasutajad ehk kultuurikorraldajad sotsiaalkindlustusmaksu kaudu ning 50% kindlustatud loovisikud sotsiaalkindlustusmaksu kaudu. Kui loovisikud liituvad fondiga, siis eeldatakse, et vabakutselise loovisiku tegevus professionaalse füüsilisest isikust ettevõtja/vabakutselisena on selline, et on ainult üks töötaja. Aastasissetulek peab vabakutselisel loovisikul olema vähemalt 3900 eurot. Fond kontrollib, kas erikindlustuse eeldused on täidetud, määrab vabakutselisele loovisikule kindlustusmaksu suuruse tema prognoositud aastatulu põhjal. Fond kogub kindlustatud vabakutseliste loovisikute osamakseid, kultuurikorraldajate makstavat sotsiaalkindlustusmaksu ning föderaalset toetust. Fond suunab raha edasi kindlustusandjatele, kes on asjaomased. 2020. aastal oli fondis üle 190 000 liikme. (Kultuuriministeerium, 2022)

Prantsusmaa on loonud eraldi sotsiaalkaitse meetme meelelahutussektori (etenduskuunstid, film, ringhääling, kontserdikorraldus jms) loovisikutele ning tehnilistele töötajatele, kelle töösuhe on ajutine ning valdkonna eripärast tingitult ebastabiilne. Erisus loodi 1936. aastal. Siis peeti silmas filmivaldkonda. 1965. aastast alates on see osa üldisest töötuskindlustussüsteemist. Autorid, kel on tähtajalised lepingud, esitajad, töötajad ja tehnikud, kes pakuvad sektoris aktiivselt teenuseid ning on „kahe lepingu vahel”, kvalifitseeruvad meetmetele. Tööandjate kindlustusmaksu (40,5%) ja sotsiaalmaks rahastavad meedet. Veel rahastab meedet töötuskindlustuse lisamakse. Seda tasuvad nii töötajad (2,40%) kui ka tööandjad (5%). Kõigi loome- ja kutsealade lõikes koondatakse sissemaksed. See ei olene töölepingu tüübist ega staatusest. Kui kindlustus on soodustingimusel, siis see tagab keskmise brutopäevaraha 56 eurot ning seda on võimalik

saada 12 kuu jooksul. Tavaline töötutoetus on 38 eurot. 2020. aasta lõpus said 120 000 abivajajat hüvitist. See moodustas 4% kõigist töötushüvitise saajatest. Enamlevinud valdkondadeks olid toetuse maksmisel film, videoprojektsioon ja -montaaž ning muusika. (Kultuuriministeerium, 2022)

TAIKE (kunstide edendamiskeskus) taotlusvooru kaudu on Soomes teenekal kultuuritegelasel võimalik taotleda pensionilisa. See meede lahendab probleemi, milles stipendiumide toel teoseid loonud ning karjääri teinud kultuuritegelased pole sissetulekute iseloomust tingituna kogunud piisavat pensionistääži. Lisapensioni makstakse riigieelarvest kultuuritegelase täiendava pensioni seaduse (194/2016 „*Laki ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä*”) alusel. Avaliku sektori pensionifond KEVA maksab pensionit välja. 2022. aastal oli pensionilisa suurus 1419,41 eurot kuus. See oli maksustatud. 51 täissumma mahus täis- ja osapensione (pool summast) jagati välja taotluste alusel. Taotleja peab olema vähemalt 60 aastat vana või on püsivalt töövõimetu Soome resident ning tema püsisissetulekud jäävad alla kindlaks määratud tulupiiri. Kui tahta saada täispensionilisa, ei tohi muud tulud ületada 1419,41 eurot kuus. Neile, kes teenivad kuni 2838,82 eurot, võib määrata osapensioni summas 709,70 eurot kuus. Kui teenitakse suuremat tulu, ei saa määrata kultuuritegelase pensioni. Taotlejate seas teeb valiku kunstide edendamiskeskuse komisjon, kus osalevad piirkondlikud nõukogud. Pensionilisa saab iga üheksas taotleja. Lisapensioni saajaid oli Soomes aastal 2022 tuhatkond. (Kultuuriministeerium, 2022)

Riiklikul tasandil alustati Austrias loomevaldkonna õigusprintsipiide väljatöötamist 2022. aastal. Õigusprintsipiide alla kuuluvad läbipaistvus, võrdsed võimalused, austav koostöö, õiglane tasu ning ausa mängu reeglid. Protsessi kaasati nii regioonide esindajad kui loomesektor. Just regionaalsel tasandil on ette võetud palju algatusi selleks, et juurutada kultuurikorralduses õiglast tasustamist. 2022. aasta jaanuariks valmisid Austria uuringud palgalõhe osas. Selle järel kutsuti kokku õiglase tasu fookusgrupid, kes pidid koostama riikliku strateegia. Föderaalvalitsus edastas juba protsessi algusfaasis täiendavaid rahalisi vahendeid, et tasustada loometööd kahe miljoni euro ulatuses, täiendavaid stipendiume 1,1 miljoni euro ulatuses – et vabakutselised loovisikud saaksid alustada karjääri. Tööõiguse ja sotsiaalkindlustuse tingimusi etenduskunstide valdkonnas plaanitakse ajakohastada järgmisena. (Kultuuriministeerium, 2022)

Õiglase tasu ja ausa mängu kokkulepped (*Fair Practice Code*) on valdkonna rohujuuretasandi algatus Hollandis. Eestvedajaks mittetulundusühing Kunsten '92. See

pakub organisatsioonidele võimalusi kriitiliseks enesevaatluseks. Ka korraldatakse koolitusi. Kätesaadavaks on tehtud valik tööriistu neile, kes on loomevaldkonna professionaalid. Hetkel arendatakse dialoogi sektoris, kaasaráákimises poliitika kujundamiseks ning kampaaniates, mis on suunatud valdkonna praktikutele. Et loomevaldkondi avalikult rahastada, eeldab see kokkuleppe rakendamist. Need, kes on kokkuleppega liitunud, lubavad lähtuda õiglase tasu, õiglaste osakaalude ning õiglase toimeahela põhimõtetest, järgides solidaarsuse, läbipaistvuse, jätkusuutlikkuse, mitmekesisuse ja usalduse põhimõtteid. (Kultuuriministeerium, 2022)

2022. aasta kevadel alustas Iirimaa eksperimenti. Sellega määrati COVID-19 pandeemiast taastumise üheks tegevuseks avatud taotlusvooru juhuvalimi kaudu 2000 loovisikule kolme aasta pikkune garanteeritud sissetulek, milleks oli 325 eurot nädalas (summa lähtus miinimumpalgast). See on Iiri valitsuse laiema taastepoliitika üks meede, mitte valdkondlik algatus ning see lähtub kultuurivaldkonna raportist "*Life Worth Living*" 2020. Taotlejate arvuga proportsionaalselt on pilootprojekti valimis 707 kunstnikku, 584 muusikut, 226 etenduskunstide esindajat, 204 filmitegijat, 184 kirjanikku ning 95 esindajat teistelt aladelt. 2022. aasta eelarvest eraldati 25 miljonit eurot selleks, et projekt käivitada. See pole universaalne baassissetulek ega kodanikupalk. Tegemist on kitsalt kultuuripoliitilise eesmärgistatud tegevusega, mis peab aitama toetada vabakutseliste loovisikute toimetulekut. Kõigi loomevaldkondade professionaalidest autorid ja esitajad, kel vanust vähemalt 18 aastat, said esitada taotlusi. Nad pidid suutma näidata loomingulist aktiivsust oma erialal. Kuna tegemist on uurimusliku projektiga, siis julgustati kõiki vabakutselisi loovisikuid taotlust esitama. Valimisse mitte sattuvatest moodustati kontrollgrupp. Neid, kes said baassissetulekut, võrreldakse kolme aasta jooksul nendega, kes jäid sellest ilma. Järeldused tehakse toimetulekute põhjal. Märgatavate muutuste ja erinevuste korral saab järeldada, et tegemist on poliitikameetme mõjuga. Põhjus seisneb piisavalt suurtes gruppides ning selles, et need grupid on võrreldaval lähtepositsioonil. Kui grupe moodustati, siis jälgiti mitmekesisuse ja proportsionaalsuse printsiipi, mistõttu on võimalik uurida, kuidas baassissetulek mõjutab erinevaid tululõhesid. Iiri maksu- ja sotsiaabisüsteemid seletavad baassissetulekut tavalise tuluna. Vastavate piirmäärade olemasolul arvestatakse seda sotsiaaltoetuste maksmisel. (Kultuuriministeerium, 2022)

Üle Euroopa on viimastel aastatel kobarkriiside ja taastepoliitika pärast ette võetud suuremaid ning väiksemaid reforme. Eesmärgiks on parandada vabakutseliste loovisikute toimetulekut. See teema on tegelikult juba üpris vana. 27.10.1980 võeti UNESCOs vastu

soovitusi, tagamaks vabakutseliste loovisikute staatus. Neid on järgitud juba aastakümneid. Ka Eesti on oma poliitika kujundamisel lähtunud nendest põhimõtetest. UNESCO vabakutseliste loovisikute staatuse soovitus ütleb, mille järgi tuleks luua ning säilitada nii loomevabadust kui materiaalseid tingimusi, mida kultuuri loomisel vajatakse. Kuna kultuuri elujõud sõltub vabakutselistest loovisikutest, siis seetõttu on vabakutselistel loovisikutel õigus nii sotsiaalsele turvalisusele kui sotsiaalkindlustusele. Dokumendis on loovisiku kohta kirjutatud, et ta on isik, kes loob kunstiteoseid, osaleb kunstiliselt nende teoste (taas)loomisel ning tema looming on elu lahutamatu osa. Sellisel moel aitab ta kaasa kultuuri ja kunsti arengule. Teda tunnustatakse kui vabakutselist loovisikut või soovib ta tunnustust, mis on sõltumatu töösuhtest ja ühingusse kuulumisest. (Kultuuriministeerium, 2022)

Loovisikute ja loomeliitude seaduses on sõnastatud loovisiku ja vabakutselise loovisiku mõiste. Loovisik on autoriõiguse seaduse tähenduses autor või esitaja, kes tegutseb järgmisel loomealal: arhitektuur, audiovisuaalne kunst, disain, etenduskunst, helikunst, kirjandus, kujutav kunst või stsenograafia. Sotsiaalsete garantiide tagamise tingimused on riigiti erinevad. Näiteks Saksamaal, Prantsusmaal, Soomes, Austrias, Hollandis ja Iirimaal on riigisiselt loovisikutele mõeldud ja neile on tagatud erinevad sotsiaalsed garantiid. Üle Euroopa on muudetud loovisikute sotsiaalsete garantiide tingimusi selleks, et parandada vabakutseliste loovisikute toimetulekut. UNESCO vabakutseliste loovisikute staatuse soovitus lähtub põhimõttest, mille kohaselt peaksid riigid aitama luua ning säilitada nii loomevabadust kui ka materiaalseid tingimusi, mis on kultuuri loomisel eelduseks. Vabakutselistel loovisikutel on õigus sotsiaalsele turvalisusele ja sotsiaalkindlustusele, kuna kultuuri elujõud sõltub nende heaolust.

2 VABAKUTSELISTE LOOVISIKUTE OOTUSED SOTSIAALSETE GARANTIIDE OSAS

2.1 Uurimismetoodika

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide tagamise tingimused. Lõputöös on kasutatud kvantitatiivset uurimismeetodit ning andmekogumise meetodina on kasutatud anonüümset küsimustikku. Küsimustiku positiivseks omaduseks võib lugeda võimalust koguda andmeid lihtsal meetodil ning vastuste kogumine elektrooniliselt võimaldab hiljem andmeid arvuti abil kergemalt analüüsida (Hirsjärvi, *et al.*, 2004, lk 183). Küsimustik on anonüümne valikvastustega ankeet, lisaks on mõni avatud küsimus, et osaleja saaks oma arvamust avaldada või täpsustada. Küsimustik on jaotatud nelja teemaplokki, igas teemaplokis on 4–6 küsimust. Vastaja määramiseks küsiti järgmisi küsimusi: sugu, vanus, haridus ning ligikaudne sissetulek. (vt lisa 1)

Teoreetilisest käsitlusest tulenevalt viiakse läbi statistiliste andmete analüüs vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide osas. Kvantitatiivses uurimistöös rakendatakse statistikat selleks, et kirjeldada uuritavat nähtust, teha selle kohta järeldusi ja prognoosida selle käitumist (Õunapuu, 2014, lk 184). Statistiliste andmete analüüs teostati, kasutades programmi MS Excel, ja küsimustik viidi läbi internetis *Google Forms* andmebaasis ning saadud tulemusi töödeldi programmis MS Excel. Andmete kogumine internetis on kõige tõhusam viis, sest küsimustik jõuab kiiresti vajalike inimesteni. Samuti tekib sellisel moel andmeid kogudes vähem hooletusvigu, sest saadud andmeid ei pea käsitsi ümber kirjutama, vaid vastaja on need juba arvutisse sisestanud. (Regmi, *et al.*, 2016, pp. 640–644)

Küsitleti vabakutselisi loovisikuid vanuses 18+, kellel on seaduse alusel õigus täiskohaga tööd teha. Küsimustik (vt lisa 1) viidi läbi ajavahemikul 11.04–18.04.2023. Küsimustik saadeti välja 11.04.2023 ja täitmise viimane võimalik kuupäev oli 18.04.2023. Kuna antud ajavahemikus saadi 89 vastust, mis autori arvates polnud piisav, siis pikendas autor vastamist kuni 23.04.2023. Küsimustikus kasutati mugavusvalimit ehk kõik vastajad valiti kättesaadavuse alusel. See tähendab, et liikmed kaasatakse nii-öelda mugavalt, uurijale kergesti kättesaadavate huvialuste hulgast (Õunapuu, 2014, lk 142).

Vabakutseliste loovisikute arvuks Eestis hinnatakse 2021. aasta seisuga vähemalt 10 200 inimest. See ületab loomeliitude liikmete arvu (6600), ent laiendab mõnevõrra ka vabakutselise loovisiku tähendust loovisikute ja loomeliitude seaduse mõttes ning arvestab, et kõik loovisikud ei ole vabakutselised ega kuulu loomeliitusesse. (Mõttekoda Praxis, 2021)

Küsimustik saadeti 17 loomeliidule (vt lisa 2) ja nendele vabakutselistele loovisikutele, kelle kontaktandmed olid autorile kättesaadavad. Küsimustiku vastajatele tagati anonüümsus. Lisaks otsekontaktidele, sh loomeliidud saadeti küsimus ka Facebooki gruppi „Pean saama näidelda, muidu suren“, kus on ligikaudu 45 000 kasutajat. Küsimustik koosnes 18 põhiküsimusest ja neljast profiili määratlemise küsimusest ning küsimustik koostati *Google Forms* keskkonnas (vt lisa 1).

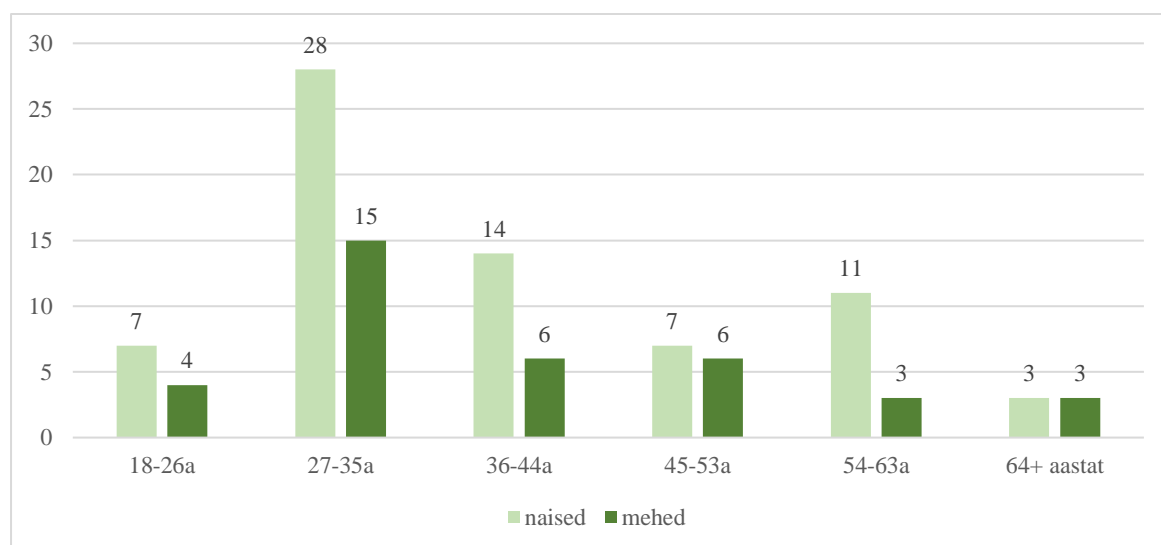
Küsimustiku jagamine Facebooki grupis “Pean saama näidelda, muidu suren” ei läinud autoril soovitud, sest grupi moderaator otsustas postituse pärast 6-minutilist perioodi maha võtta. Autor võttis grupi moderaatoriga ühendust ning proovis saada selgust, miks postitus maha võeti. Nimelt on antud grupp seotud otseselt vabakutseliste loovisikute leidmisega kunstilistesse projektidesse. Seega ei olnud moderaatori arvates autori jagatud küsimustik seotud antud grupi temaatikaga. Autor selgitas veel kord, et postitusega ei otsita vabakutselisi loovisikuid ühtegi projekti, kuid selle küsimustiku täitmisel oleks võimalik vabakutselistele loovisikutele suunatud teadustöö raames saada parim võimalik tulemus vabakutseliste loovisikute ootustest riigi tagatud sotsiaalsetele garantiidele. Samuti püüdis autor selgitada, et antud teadustöö tulemus on otseselt seotud grupi temaatikaga ning uuringu tulemus võib kaasa tuua laiema heaolu kasvu vabakutselistele loovisikutele. Sellegipoolest leidis moderaator, et pole võimalik teha mööndust ning kui autor ei paku lisaks küsimustiku täitmisele mõnda võttepäika või projektis osalust, jääb küsimustiku ajaks selles grupis kuus minutit ning täitjate arvuks selle grupi kaudu kaks inimest.

Küsimustikule vastas 107 vabakutselist loomeisikut. Vastanute arv loomeliitusesse koondunud vabakutselistest loovisikutest moodustas 1,62%. Autori arvates on võimalik küsimustiku analüüsi tulemusi usaldusväärselt tõlgendada kõigile vabakutselistele loovisikutele.

2.2 Küsimustiku analüüs vabakutseliste ootustest riigi poolt tagatud sotsiaalsetele garantiidele

Küsimustiku valim ehk vastajate hulk oli 107 vabakutselist loovisikut. Vastustest nähtub, et kõigist vastajatest 65,4% moodustasid naised ja 34,6% mehed.

Vanusegrupid olid jaotatud kuude kategooriasse: vanus 18–26 eluaastat; vanusegrupp 27–35 eluaastat; vanusegrupp 36–44 eluaastat; vanusegrupp 45–53 eluaastat; vanusegrupp 54–63 eluaastat ning viimasena 64-aastased ja vanemad. Kõige rohkem küsimustikule vastajaid oli vanusegrupis 27–35aastased (vt joonis 1) ning enamuse nendest ehk 65,12% moodustasid naised. Kõige vähem vastajaid oli vanusegrupis 64+ eluaastat, moodustades kõigist vastajatest 5,6% (vt joonis 1).



Joonis 1. Küsimustikus osalenud vabakutseliste loomeisikute sooline jaotus vanusegruppide põhjal (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

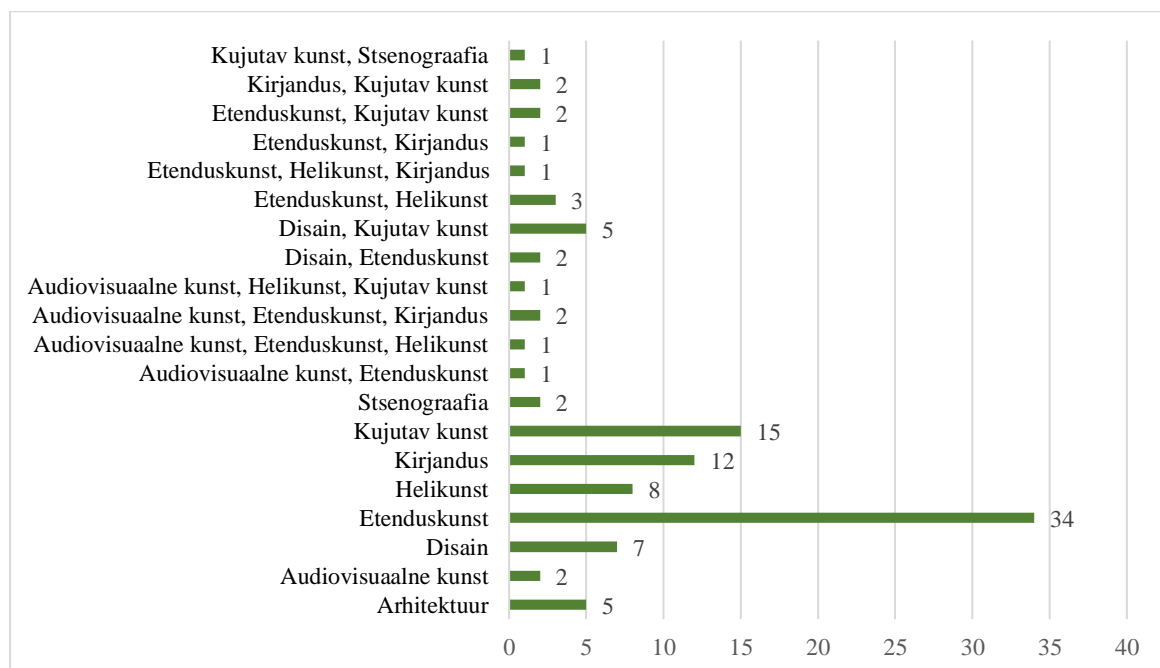
Vastaja profiili määratlemiseks küsiti järgmisi küsimusi: sugu, vanus, haridus ning ligikaudne sissetulek. Sugu ja vanus aitavad tulemusi paremini grupeerida ja tõlgendada. Autor soovis selle küsimustikuga teada saada vabakutseliste loovisikute soove ja ootusi sotsiaalsetele garantiidele. Lisaks soovis autor teada saada, kui kaua on nad vabakutseline loovisik olnud/ teenuseid osutanud, palju on vastajad viimasel aastal teeninud loovisikuna tulu ja millise väljamakse liigina see neile tasuti.

Kõige enam oli vastajaid, kellel on kõrgharidus (86,92%), millele järgnes keskharidus (7,48%), kutseharidus (2,8%) ja doktorikraad (1,87%). Lisaks oli ka vabakutselisi

loovisikuid, kellel on kõrgharidus omandamisel (0,93%). Seega saab autor järeldada, et Eestis on vabakutselised loovisikud valdavalt kõrgharitud.

Järgnevalt analüüsib autor küsimustiku (vt lisa 1) tulemusi. Küsimustiku käigus koguti andmeid, et teada saada, millisel loomealal vabakutselised loovisikud tegutsevad, selleks esitas autor küsimuse: „Millisel loomealal Te tegutsete?“. (vt lisa 1) Vastajad said sellele küsimusele vastates valida mitu loomeala, millega nad tegelevad.

Vastanute seast 85 vabakutselist loovisikut ehk 79,44% tegeleb ühe kindla loomealaga, ülejäänud 22 vabakutselist loovisikut ehk 20,56% tegelevad mitme loomealaga korraga. Ühe loomealaga tegelevate vabakutseliste loovisikute seas kõige populaarsem loomeala on etenduskunst, millega tegeleb 34 vabakutselist loovisikut ehk 40%, sellele järgneb kujutav kunst, millega tegeleb 15 vabakutselist loovisikut ehk 17,65%. 12 vabakutselist loovisikut ehk 14,12% tegeleb kirjandusega. Helikunstiga tegelevaid vabakutselisi loovisikuid on 8 ehk 9,41% ja disainiga tegelevaid vabakutselisi loovisikuid on 7 ehk 8,24%. Arhitektuuriga tegeleb 5 vabakutselist loovisikut ehk 5,88%. Kõige vähem ühe loomealaga tegutsevaid vabakutselisi loovisikuid on audiovisuaalse kunsti ja stsenograafia valdkonnas, mõlema alaga tegeleb 2 vabakutselist loovisikut ehk 2,35%.

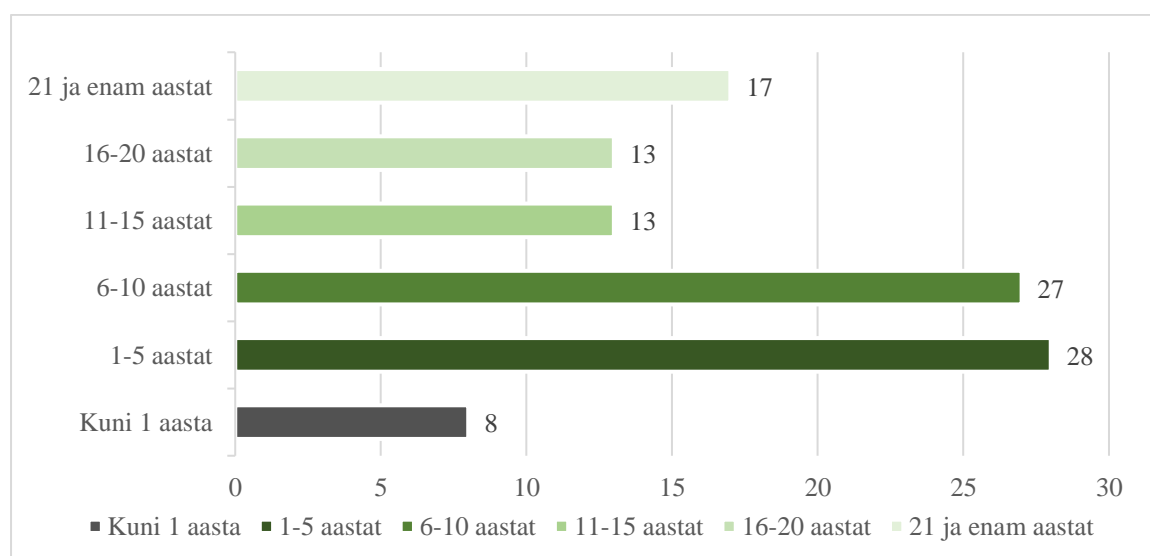


Joonis 2. Küsimustikus osalenud vabakutseliste loovisikute loomealade jaotus (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Jooniselt 2 nähtub, et arhitektuurivaldkonnas tegutsevad vabakutselised loovisikud ei tegele mitme loomealaga samaaegselt. Mitmel loomealal tegutsevate vabakutseliste

loovisikute seas on populaarsem kooslus disain ja kujutav kunst. Enamus vastajatest tegutseb kahel kuni kolmel loomealal.

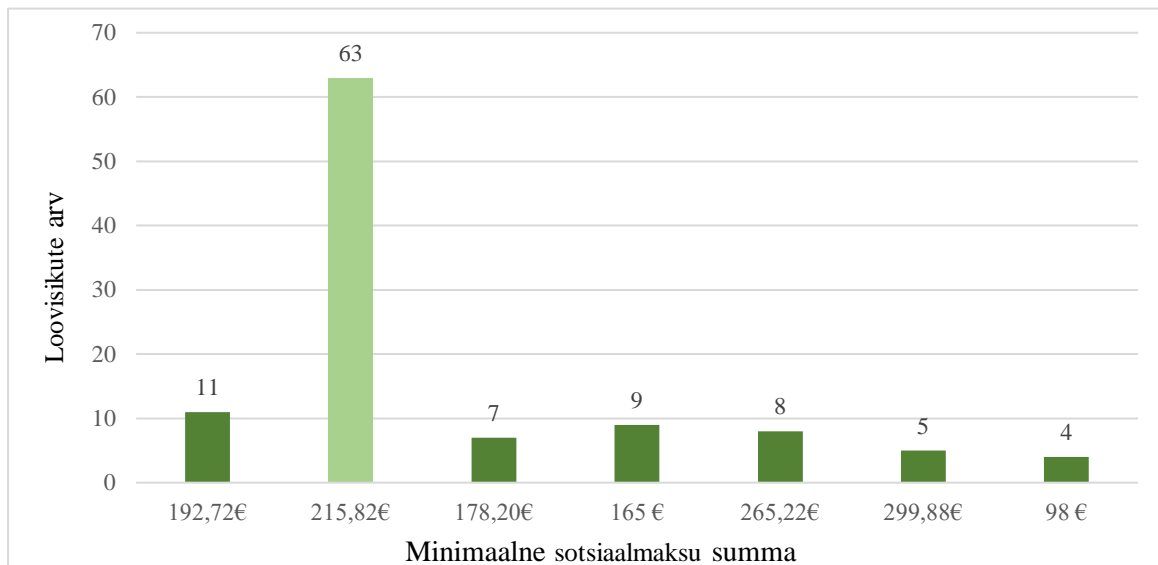
Küsimustiku käigus koguti andmeid, et teada saada, millised on vabakutseliste loovisikute ootused riigipoolsele sotsiaalkaitsele. Selleks, et teada saada, kui kaua on vabakutselised loovisikud tegutsenud ja oma teenuseid pakutud, esitas autor küsimuse: „Kui kaua olete vabakutseline loovisik olnud/teenuseid osutanud?“. (vt lisa 1). Tegutsemisaastad olid jaotatud kuude kategooriasse: kuni 1 aasta; 1–5 aastat; 6–10 aastat; 11–15 aastat; 16–20 aastat ning viimasena 21 ja enam aastat. Kõige enam oli vastajaid 28 vabakutselist loovisikut ehk 26,17%, kes on 1–5 aastat tegutsenud vabakutselise loovisikuna ja oma teenuseid osutanud. Vastajate hulgas oli 27 vabakutselist loovisikut ehk 25,23 %, kes on 6–10 aastat vabakutselisena tegutsenud (vt joonis 3).



Joonis 3. Küsimustikus osalenud vabakutseliste loovisikute töötamise/teenuse pakkumise aeg (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

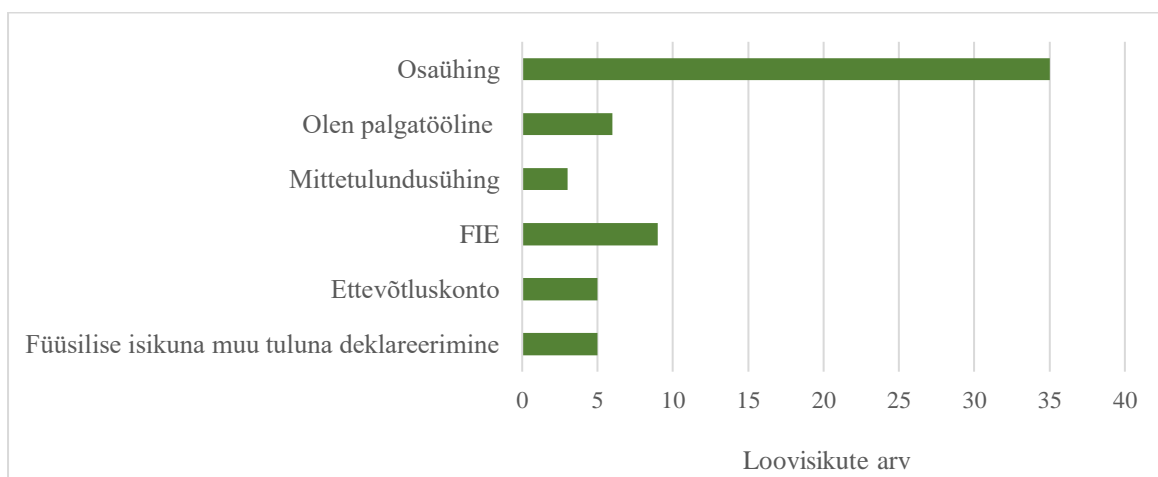
Töö autor soovis teada saada, kuidas hindavad vabakutselised loovisikud ise enda teadlikkust sotsiaalsete garantiide tagamiseks kehtestatud minimaalsest sotsiaalmaksumäärast. Selleks esitas töö autor küsimuse: „Kui palju on 2023. aastal kehtestatud minimaalne sotsiaalmaksu summa, et saada sotsiaalseid garantiisid?“. Küsimustiku vastajate seas oli vähem neid, kes ei teadnud hetkel kehtivat minimaalset sotsiaalmaksusummat (215,82€). 44 inimest ehk 41,12% vastanutest ei teadnud, milline on hetkel kehtiv maksusumma, seega, maksusummast olid teadlikud 63 inimest ehk 58,87% vastanutest. Meeste seas oli teadlikke 21 meest ehk 56,76% ja naiste seas oli teadlikke 42 naist ehk 60% (vt joonis 4). Joonisest nähtub, et valdav enamus mitte teadvatest vastajatest

arvab, et kehtiv minimaalne sotsiaalmaksu summa on hetkel Eestis madalam, kui see tegelikult on. 31 vastajat uskusid, et hetkel kehtiv sotsiaalmaksu summa on madalam. 13 vastajat aga uskusid, et minimaalne sotsiaalmaksu summa on suurem, kui hetkel kehtestatu



Joonis 4. Vastajate teadlikkus hetkel Eestis kehtivast minimaalsest sotsiaalmaksu summast (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Kõige teadlikumad hetkel kehtivast sotsiaalmaksu summast olid osaühingut oma igapäevategevuseks kasutavad vastajad (vt joonis 5).



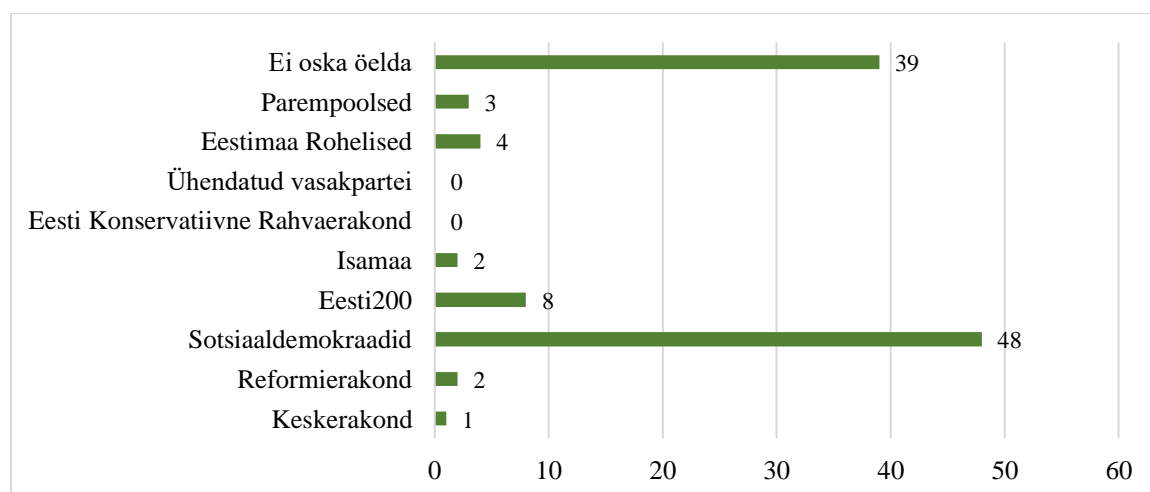
Joonis 5. Vabakutseliste loovisikute teadlikkus sotsiaalmaksu summast äriühingu kasutuse lõikes (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Selleks, et teada saada vabakutseliste loovisikute eelistusi erinevate võimalustega endale tagada mõni sotsiaalsel garantiil baseeruv kindlustus, küsis autor vastanutelt: „Kas olete ennast kindlustanud mõne kindlustusettevõtte kaudu?” 14 ehk 13,2% vastanutest on ennast kindlustanud erinevate kindlustusettevõtete kaudu. Neid, kes on ennast kindlustanud ja on

elukindlustuse teinud, on 5 isikut ehk 36%. Kahel nende hulgast oli see vajalik kodu soetamisel kodulaenuga. Ennast mingilgi moel kindlustanud polnud 92 ehk 86,8% vastanutest.

Autor soovis teada saada vabakutseliste loovisikute hoiakut erakondade poliitiliste tegevuste kohta. Selleks küsis autor, kas vabakutselised tunnevad, et erakonnad on piisavalt panustanud selleks, et loovisikutel oleks tagatud sotsiaalsed garantiid. Vastanutest 94,4% ehk 101 isikut arvasid, et Eestis pole erakonnad piisavalt panustanud oma tegevuses vabakutseliste sotsiaalkaitsele. 5,6% ehk 6 inimest leidis, et erakonnad on piisavalt panustanud.

Kuna 2023. aastal olid Eesti Vabariigis Riigikogu valimised, siis küsis autor: „Milline erakond oli Teie arvates 2023. aasta Riigikogu valimistel oma valimisplatvormis pööranud kõige rohkem tähelepanu vabakutseliste loovisikute probleemidele?” Selles küsimuses leidsid vastajad, et kõige rohkem olid valimisplatvormis rõhku pannud vabakutseliste loovisikutele Sotsiaaldemokraadid – nii oli vastanutest leidnud 44,9% ehk 48 inimest (vt joonis 6). Neid, kes ei osanud vastata, milline erakond kõige rohkem tähelepanu pööras, oli 39 isikut ehk 36,4%. 7,5% ehk 8 inimest vastas Eesti 200. Eestimaa Rohelised vastas neli inimest ehk 3,7%; Parempoolsed vastas kolm ehk 2,8%; Isamaad ja Reformierakonda mõlemat vastas 2 inimest ehk 1,9% ja Keskerakonda vastas üks inimene ehk 0,9%. Vastajate arvates ei pööranud Eesti Konservatiivne Rahvaerakond ja Ühendatud Vasakpartei üldse loovisikutele ja nende probleemidele tähelepanu (vt joonis 6).



Joonis 6. Vabakutseliste loovisikute arvamus 2023. aasta erakondade riigikogu valimisplatvormide kohta (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Selleks, et saada teada tõepära eelnevate erakondadega seotud küsimuste ja vastuste vahel, esitas autor küsimuse “Kas Te olete mõne erakonna liige?” ning kui ollakse mõne erakonna liige, palus täpsustada, millisesse erakonda kuulutakse. Seitse vastanut ehk 6,5% kuulus mõnda erakonda, seejuures erakonna, kuhu kuulutakse, avalikustas neli vastanud isikut, neist kaks kuulusid Reformierakonda, üks Eesti Konservatiivsesse Rahvaerakonda ja üks Eesti 200 ridadesse. 100 ehk 93,5% vastanutest ei kuulunud ühtegi poliitilisse koosseisu.

Kuna seadusandlus ja sotsiaalsed garantiid ning nende tagamisega seotud tingimused on tugevas seoses, siis autor küsis antud teemaploki all vastanutelt: „Mis on Teie arvates tinginud olukorra, et vabakutselistel loovisikutel pole Eestis tagatud sotsiaalsed garantiid?” 30 vastajat leidsid, et selle on tinginud kultuurivaldkonna rahastuse iga-aastane langus.

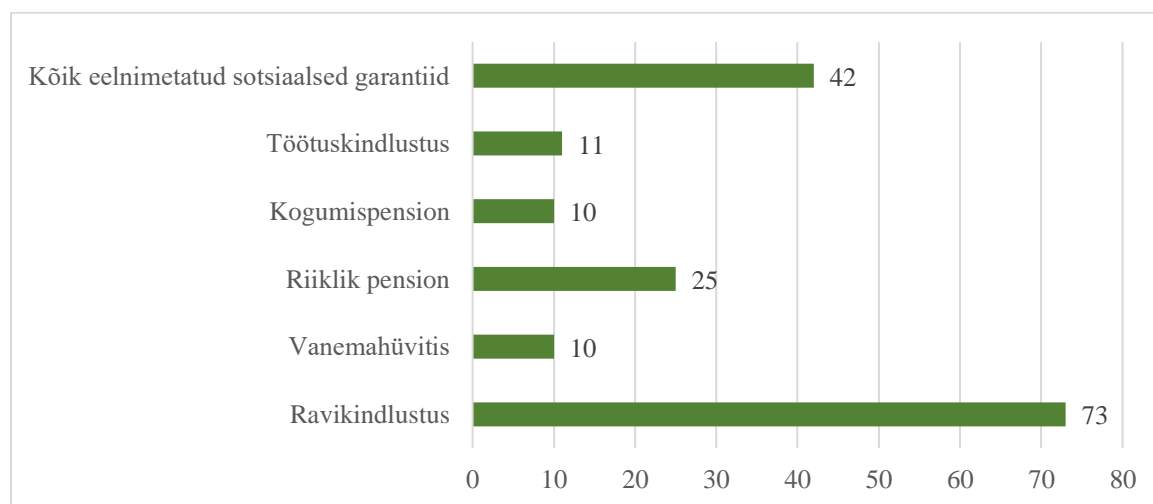
Autor otsustas kontrollida, kas riigieelarve kulude jaotus kultuuriministeeriumi valitsemisalale on aastatega muutunud (vt tabel).

Tabel. Riigieelarve kulude jaotus kultuuriministeeriumi valitsemisalale 1999–2023 (autori koostatud Eesti riigieelarve seaduste erinevate aastate redaktsioonide alusel)

Aasta	Protsent riigieelarvest	Eraldatud summa riigieelarvest (miljon €)	Riigieelarve kulude kogumaht (miljard €)
1999	4.80%	56.87	1.18
2000	3.60%	65.00	1.82
2001	3.50%	66.70	1.90
2002	3.53%	74.70	2.10
2003	3.40%	84.40	2.50
2004	3.17%	96.60	3.00
2005	3.16%	107.30	3.39
2006	3.04%	118.60	3.90
2007	3.14%	148.00	4.72
2008	3.02%	179.00	5.90
2009	2.50%	158.00	6.20
2010	2.43%	137.20	5.65
2011	2.88%	173.00	6.00
2012	2.50%	167.50	6.68
2013	2.00%	155.50	7.68
2014	2.14%	172.50	8.00
2015	2.48%	211.50	8.50
2016	2.38%	212.80	8.90
2017	2.15%	207.80	9.65
2018	2.28%	235.00	10.30
2019	2.27%	248.00	10.90
2020	2.17%	254.00	11.70
2021	2.17%	275.70	12.70
2022	2.16%	290.00	13.60
2023	2.30%	364.00	16.80

Riigieelarve kulude jaotuse analüüsist selgus, et kultuurirahastus oli 2022. aastal 2,16% ehk 290 miljonit eurot kogu riigieelarve kuludest ja investeringutest. 2000. aastal oli see 3,6% ehk 65,2 miljonit kogu riigieelarve kuludest ja investeringutest. (vt tabel) Seega saab autor järeldada, et vastajad on teadlikud sellest, et kultuuri suunatava raha kogumaht on igal aastal siiani vähenenud, mis nähtub ka tabelist. Täpselt sama palju ehk 30 vastajat olid seisukohal, et see on poliitikute tegemata töö ehk need saab liigitada ühte ja samasse kategooriasse, sest riigieelarves olevat raha jaotab ja investeerib valitsus ehk erakonda kuuluvad poliitikud.

Autor soovis teada saada, kas eelistatakse teatud sotsiaalseid garantiid või on tähtsad kõik riigi tagatavad sotsiaalsed garantiid ja seetõttu küsis autor „Millise sotsiaalse garantiid olemasolu on Teile kõige olulisem?“. 68,2% vastajatest pidas oluliseks ravikindlustust ning vastajatest 39,3% pidas oluliseks kõiki sotsiaalseid garantiid. Enamus vastajaid soovis ravikindlustusele lisaks veel mõnda sotsiaalset garantiid. 9,3% vastajatest soovis lisaks vanemahüvitist, 23,4% soovis saada lisaks ravikindlustusele ka riiklikku pensioni. (vt joonis 7)

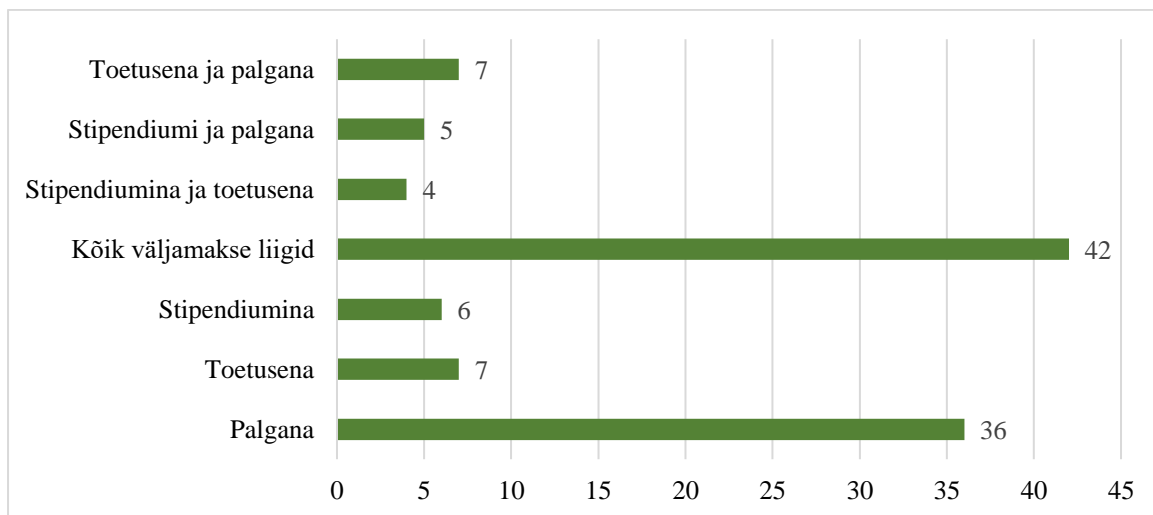


Joonis 7. Vabakutseliste loovisikute eelistused sotsiaalsete garantiide osas (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Selleks, et teada saada vabakutseliste loovisikute soovi mõnda teise riiki elama asuda, küsis autor, kas vastajad on mõelnud teise riiki kolimisele ning kui nad seda on, siis millisesse riiki nad sooviksid elama asuda. 29 ehk 27,1% vastanutest on kaalunud teise riiki kolimist. Nende hulgast kolm vastajat juba elavad ja tegutsevad Ameerika Ühendriikides.

Lisaks soovis autor teada saada vastajate teadlikkusest teistes riikides sotsiaalsete garantiide tagamise tingimustest ning küsis, millises riigis nende meelest on kõige paremad tingimused kehtestatud. 21 ehk 19,6% vastajatest leidis, et parimad tingimused on Soomes, 16 ehk 15% vastajatest arvas, et Taanis ja 7,5% ehk 8 inimest vastasid, et parimad tingimused on nende arvates Saksamaal ja Prantsusmaal. Kõikides nendes riikides on kehtestatud eritingimused vabakutselistele loovisikutele, et tagada neile sotsiaalsed garantiid (vt lk 18–22).

Autor soovis teadvustada, millised on summad, mida vabakutselised loovisikud aastas enda loovtööga teenivad, ning kas neile makstakse see palga, toetuse või stipendiumina. Selleks küsiti vabakutselistelt loovisikutelt, kui palju nad on viimasel aastal loovisikuna tulu teeninud ja millise väljamakse liigina need neile on tasutud. (vt joonis 8)

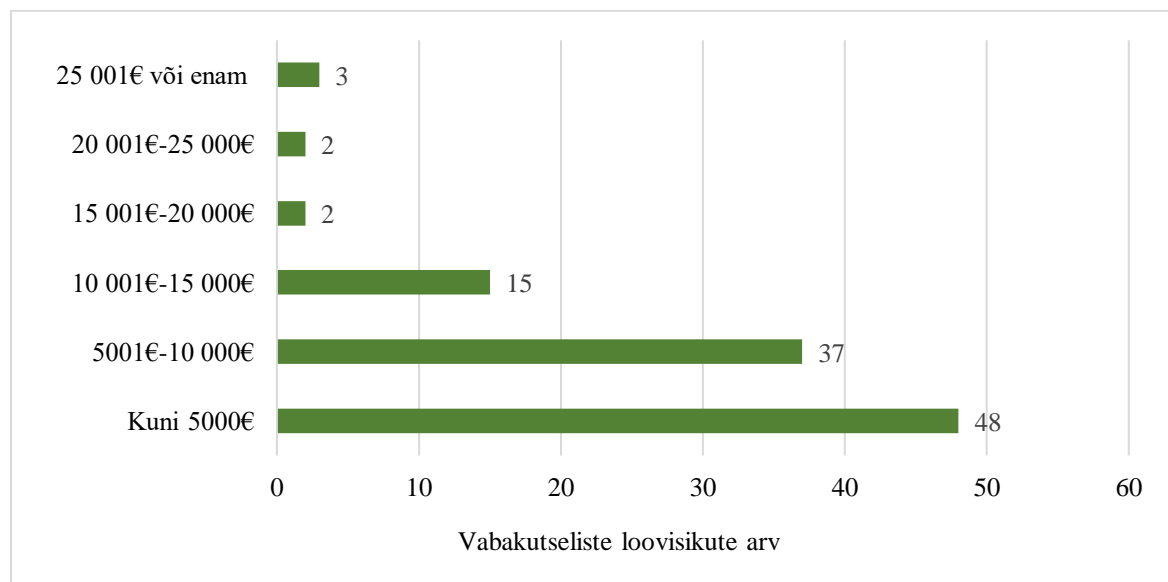


Joonis 8. Vabakutseliste loovisikute saadud tulu tasumise jaotus väljamakse liigina (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Vastajatest oli ainult palgana oma väljamakse saanud 36 ehk 33,6%. Vabakutselisi loovisikuid, kellele on tasutud teenitud tulu nii stipendiumi, toetuse kui ka palgana, oli 42 ehk 39,3%. Ainult toetusena oli saanud tasu 7 ehk 6,5% vastajatest ja stipendiumina 6 ehk 5,6% vastajatest. Vastajatest 4 ehk 2,8% oli saanud nii toetust kui ka stipendiumi. 5 ehk 4,7% on saanud stipendiumi ja palgana ning 7 ehk 6,5% on saanud toetusena ja palgana tulu (vt joonis 8).

Vastajatest nähtub, et tasud on vabakutselistel loovisikutel väga madalad. Vastajatest nähtub, et tasud on vabakutselistel loovisikutel väga madalad. 25 001€ või enam teeninud on vastajatest üks disainer, üks etenduskunstnik ja üks kirjanik ning nad on saanud kõikides

väljamakse liikides tasusid eelneval aastal. Lisaks Lisaks vastas kirjanik, et talle maksis MTÜ Eesti Kirjanike Liit kirjanikupalka. (vt joonis 9).



Joonis 9. Vabakutseliste loovisikute viimase aasta teenitud tulu (autori koostatud küsimustiku vastuste alusel)

Küsitluses taheti teada, kui palju on vabakutselised loovisikud viimasel aastal loovisikuna tulu teeninud? Vastajatest 44,9% oli teeninud kuni 5000 eurot. 34,6% vastajatest oli teeninud 5001–10000 eurot, 14% vastajatest teenis viimasel aastal 10001–15000 eurot tulu. 1500–20000 eurot ja 20001–25000 eurot olid teeninud mõlemal juhul 1,9% ja 25001 eurot ja enam teeninuid vastajaid oli 2,8%. (vt joonis 10)

2.3 Tulemused, järeldused ja ettepanekud

Selles alapeatükis annab töö autor ülevaate teooria ning küsitlusest saadud vastuste põhjal tehtud järeldustest, lisaks teeb autor alapeatüki lõpus mõned ettepanekud riigile sotsiaalsete garantiide tagamise tingimuste rakendamise muutmiseks. Töö autor viis läbi ankeetküsitluse, mille eesmärgiks oli saada teada, millised on vabakutseliste loovisikute ootused riigi tagatavatele sotsiaalsetele garantiidele.

Käesoleva töö ankeetküsitluse vastuseid analüüsid selgus, et vabakutselised loovisikud on hetkel keerulises olukorras ning loodavad sotsiaalsete garantiide tingimuste muutmisele. Seda seetõttu, et enamus vastanutest õpib lisaeriala või töötab juba muul erialal, et tagada

endale sotsiaalkaitse. Lisaeriala vajalikkus selgus ka teooriast (vt lk 9) vabakutseliste ajakirjanike kohta ning sellest tulenevalt jääb vabakutselistel loovisikutel vähem aega oma põhialal tegelemiseks.

Esimeses küsimuses soovis autor teada saada, millisel loomealal vastajad tegutsevad. Enamus vastanud tegeles etenduskunstiga, mis on ka erinevates riikides enamlevinud, näiteks Austrias (vt lk 20). Samuti tegutsesid paljud vastajad mitmes valdkonnas, ainult arhitektuurivaldkonnas töötavad vastajad ei töötanud mõnel muul erialal. Seega saab järeldada, et arhitektuurivaldkonnas on piisavalt suured sissetulekud ja antud erialal tegutsevad vabakutselised loovisikud ei pea tegelema mitme loomealaga. Sarnaselt teoorias välja toodule (vt lk 8–10) võetakse teistel loomealadel tegutsedes tihti juurde veel mõni tegevusala, millega teenida lisa või garanteeritakse endale sotsiaalsed garantiid mingil määral või täielikult.

Küsimustikule vastajaid oli kõige vähem 64+ vanuste seas. Sellest saab autor järeldada, et antud eas vabakutselistel loovisikutel on tagatud pension ja ravikindlustus ning neil on teatud sotsiaalsed garantiid riigi poolt tagatud, sama tuleneb teooriast (vt lk 18). Järeldada saab ka seda, et kuna kõrges eas vabakutselistel loovisikutel on lisasissetulek pensioni näol olemas, siis ei teki neil vajadust lisaerialal töötada ja nad saavad keskenduda ainult loometööle.

Teises küsimuses soovis autor teada saada, millist töö tegemise vormi kasutavad vabakutselised loovisikud ning kolmandas küsimuses, millist lepingu vormi kasutatakse. Vastustest tulenes, et enamus vabakutselisi loovisikuid on endale teinud osaühingu ning tegutsevad selle alt. Samas valisid nad oma lepingu vormiks „vabakutseline“. Seega saab järeldada, et vabakutseliste loovisikute töö on ebaregulaarne, mida kinnitab ka teooria (vt lk 9), kuid kindluse annab vabakutselistele loovisikutele enda osaühingu alt tegutsemine.

Neljanda püstitatud küsimusega soovis autor teada saada vabakutseliste loovisikute teadlikkust hetkel kehtivast sotsiaalmaksusummast, mida tasudes tagab riik neile sotsiaalkaitse. Vastajate hulgas oli vähem neid, kes ei teadnud õiget maksusummat. Ligi 60% olid teadlikud sotsiaalmaksusummast ja igapäevategevuseks osaühingut kasutavad vabakutselised loovisikud olid teadlikuimad. Seega saab autor järeldada, et vabakutselised loovisikud, kes oma teenuseid pakuvad osaühingu alt, deklareerivad enda sissetulekud ja väljaminekud ise, et hoida oma tegevuse haldamiskulusid minimaalsena. See aga nõuab neilt lisatööd ja teooria kohaselt teadmisi raamatupidamisest (vt lk 7).

Viienda küsimusega soovis autor teada saada vabakutseliste loovisikute vajadust töötada või õppida lisaeriala. Küsimusele vastanute põhjal saab järeldada, et vajadus lisaeriala jaoks on suur, sest valdav enamus vastajatest tegutseb muul erialal või õpib seda. Seega saab teooriast (vt lk 8) ja analüüsist järeldada, et vabakutselised loovisikud on alamakstud ja neil puuduvad sotsiaalsed garantiid ning nende tagamiseks ei saa nad keskenduda täielikult oma põhierialale, vaid peavad tegema lisatööd.

Kuna võimalus on ennast ka eraettevõtete kaudu kindlustada ja tagada endale sotsiaalne kaitse, siis autor soovis kuuenda püstitatud küsimusega teada saada, kui paljud vabakutselised loovisikud on ennast kindlustanud. Vastustest sai autor järeldada, et enda kindlustamine kindlustusettevõtete kaudu on vabakutseliste loovisikutele üle jõu käiv ning ei anna piisavat garantiid, sest ainult 14 vastanut oli ennast kindlustanud.

Kuna seadusloomega tegeleb Eestis Riigikogu, siis autor küsis vastajatelt, kuidas nad hindavad erakondade panust ja milline erakond 2023. aasta Riigikogu valimistel oma valimislubadustes kõige rohkem vabakutseliste loovisikutele tähelepanu pööras. Teooriast tuleneb (vt lk 17), et kui erakondade tegevusega ei olda rahul, siis valimistulemused peegeldavad seda. Vastustest saab järeldada, et erakondade tegevusega ei olda rahul, samas oli suurem enamus teadlik erakondadest, kes kõige rohkem vabakutseliste loovisikutele valimisplatvormides tähelepanu pöörasid. See tähendab, et vabakutselised loovisikud jälgivad aktiivselt Eesti poliitmaastikul toimuvat, sest autor tõi välja (vt lk 18), et kõige enam oli oma valimisplatvormis vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide tagamisele pööranud tähelepanu Sotsiaaldemokraatlik erakond.

Autor soovis küsimusega „Kas Te olete mõne erakonna liige?” kindlustada, et vastajad ei lähtuks poliitiliste eelistuste küsimustes isiklikust seosest. Ajalooliselt on erakondadel erinev taust (vt lk 15–17), küsitlusest selgus, et erakondlik kuuluvus oli vastajate hulgas madal. Sellest saab autor järeldada, et eelnevatele küsimustele vastanud ei eelistanud ühtki erakonda isikliku seose puhul, mida omakorda kinnitab asjaolu, et kaks erakonda kuuluvat loovisikut ei osanud vastata, millises valimisplatvormis oli kõige rohkem tähelepanu pööratud vabakutseliste loovisikutele ja Reformierakonda kuuluja vastas, et kõige rohkem tähelepanu oli pööranud Sotsiaaldemokraatlik Erakond ja Eesti 200 kuuluv vastaja leidis, et kõige rohkem pööras tähelepanu Eestimaa Roheliste valimisplatvorm.

Sotsiaalkaitse hõlmab endas palju erinevaid sotsiaalseid garantiisid. Minimaalse sotsiaalmaksu summa eest on võimalik endale tagada riiklik pension, ravikindlustus,

vanemahüvitis, töötuskindlustus ja vabatahtlik kogumispension. Kõige olulisemaks pidasid vastajad ravikindlustust. Paljud vastajad soovisid lisaks ravikindlustusele ka teist sotsiaalset garantiid. Populaarsem kooslus vastajate hulgas oli ravikindlustus ja riiklik pension. Sellest võib järeldada, et vabakutselised loovisikud peavad oluliseks tervisega seotud riskide maandamist ning mõtlevad sellele, kuidas vananedes hakkama saada. Erinevates riikides on sotsiaalsete garantiide kehtestamises erisused just vabakutselistele loovisikutele (vt lk 18–22). Sellest tulenevalt küsiti vastajatelt, kas nad on mõelnud teise riiki kolida, kus vabakutselistel loovisikutel on paremini tagatud sotsiaalsed garantiid, ning millises riigis on vabakutseliste loovisikute sotsiaalsed garantiid nende arvates kõige paremini tagatud. Vastustest tulenevalt saab järeldada, et enamus vabakutselisi loovisikuid ei ole mõelnud teise riiki kolimise peale, sest tegeletakse loometegevusega, mis on suunatud Eesti tarbijale ehk eesti keelt valdavale ühiskonnale. Seetõttu võib olla raske välismaal oma loomealal tegutseda. Nende vastanute seas, kes olid mõelnud teise riiki kolimisele, oli ka juba hetkel teises riigis elavaid ja tegutsevaid vabakutselisi loovisikuid.

Kõige rohkem elati juba Ameerika Ühendriikides, sellest võib järeldada, et seal on vabakutselistel loovisikutel teatud eritingimused, millega antud vastajad on kursis ja rahul. Samuti on vastajate arvates kõige paremini tagatud sotsiaalsed garantiid Soomes, Taanis, Saksamaal ja Prantsusmaal, mida kinnitab ka teooria (vt lk 18–19). Sellest võib järeldada, et tegelikult on suurem hulk vastajatest teadlikud teiste riikide tingimustest, kuid ollakse sunnitud tegutsema Eestis.

Vabakutselistel loovisikutel on mitmeid põhjuseid, miks nad on keerulises olukorras. Esimeseks põhjuseks võib pidada nende töö ebaregulaarsust, teiseks nende töö madalat väärtustamist ning seetõttu madalaid tasusid tehtud töö eest. Kuna loomeliidud on alarahastatud, siis ei suuda nad maksta palka, millelt tekiks maksukohustus, mis annaks palga saajale sotsiaalkaitse. Seega on loomeliidud olukorras, kus nad on leidnud alternatiivlahenduse maksta tasusid stipendiumite ja toetustena. Seda, et töö on ebaregulaarne ja töö eest makstakse madalat palka, näitab küsimusele „Kui palju olete viimasel aastal tulnud teeninud vabakutselise loovisikuna?” nende vastanute hulk 44,9% ehk 48 vastajat, kes on teeninud kuni 5000 eurot tulu, 37 ehk 34,6% vastajatest olid teeninud tulu vahemikus 5001–10000 eurot.

Teostatud analüüsist tulenevalt teeb autor Vabariigi Valitsusele ettepanekud, millest võiks mõnda lähitulevikus rakendada:

1. Tagada kõigile vabakutselistele loovisikutele sotsiaalkaitse.

Ettepaneku kohaselt kehtiks enam-vähem sarnane arvestuspõhimõte nagu FIE-de puhul, kuid siin võiks olla lisatingimusi. Avansilise sotsiaalmaksu tasumine käiks loomeliitude eelarvest. Kultuuriministeerium eraldaks loomeliitudele enda eelarvest vahendid ning loovisikud tasuksid oma loovtöö tulemusest avansilise sotsiaalmaksu summa tagantjärele loomeliidule. Märkus: vahendid oleksid kaetud praegu makstavate toetuste ja stipendiumitega.

2. Loomeliitudele kehtestada sarnased tingimused spordiklubidega.

Selleks, et vabakutselisele loovisikule saaks stipendiumit ja toetust maksta, tuleb talle eelnevalt miinimumpalga ulatuses tagada töötasu. Kuna aastaid tagasi oli spordiklubidel eelistus maksta palga asemel suuri stipendiume, siis muudeti seadusandluses maksmise tingimusi, et kõigepealt tuleb tagada sportlasele miinimumpalk ja alles seejärel saadakse maksta isikule lisaks stipendiumit.

3. Eraldada riigieelarvest kultuuriministeeriumi valitsemisalale suuremas mahus vahendeid.

Kultuuri suunatud raha on aastast aastasse kahanenud ning seda näitab ka autori koostatud tabel (vt lk 30). Sarnaselt erakonna esindajatega (vt lk 4) on autor seisukohal, et tuleb kaaluda lisainvesteeringute suunamist kultuuri, sest iga-aastane eelarve kulurida peab hakkama tõusvas trendis liikuma. Kultuuri suunatav raha toob väga palju riigile ehk investorile tagasi. Kultuur on selgelt investorite ja majandusteadlaste silmis üks väga hea kasvupotentsiaaliga valdkond. Hetkel ei teadvusta poliitikud endale piisavalt, et kultuuri- ja loomemajandus on kaks korda suurem näiteks põllumajandusest koos metsa- ja kalamajandusega. Kultuuri- ja loomemajandus on enam-vähem sama suur kui ehitussektor. See annab suure osa meie SKT-st ja iga euro, mida kultuuri investeeritakse, toob tagasi viis eurot.

4. Kehtestada vabakutselistele loovisikutele sotsiaalmaksuseaduses eritingimused.

Vabakutselistele, kes on loomeliitude nimekirjas tegevad, võiks riik kehtestada eritingimused. Näiteks kui vabakutseline loovisik soovib vaid ravikindlustust, maksab ta ainult ravikindlustust hõlmava minimaalse sotsiaalmaksusumma. Selle ettepaneku täitmisel oleks võimalik vabakutselisel loovisikul hetkel kehtiva 215,82 euro asemel tasuda 85,02 eurot. Ehk siis nagu teadaolevalt on sotsiaalmaksu minimaalne summa 215,82 eurot,

sellest 13% ehk 85,02 läheb ravikindlustusse ja 20% ehk 130 pensioni esimesse sambasse. Hetkel kehtivate regulatsioonide kohaselt ei ole võimalik kellelgi neid riigile eraldi tasuda.

5. Loomeliitude ja loovisikute seadusesse viia sisse muudatus, et kõigile vabakutselistele loovisikutele kehtiks maksmisel sarnased tingimused.

See tähendab, et kui tahetakse kaasata mõnda tegevusse ilma loomeliitude seaduses nimetatud hariduseta isikut, tuleb ka talle maksta loomeliitude poolt ettenähtud minimaalseid töötasusid. Sellega saaks lõpetada amatöörloovisikute pealetungi ning luua võrdsemad võimalused kõrgharitud vabakutselistele loovisikutele, sest antud tingimuste sätestamisel hakkab taas kehtima kvalitatiivsuse mõõdupuu ehk kasutatakse rohkem valdkonda tundvaid inimesi, sest nii saadakse tootmisele minevaid kulutusi vähendada, sest kõrgharitud vabakutseline loovisik on tegevustes kiirem ja täpsem.

6. Reorganiseerida loomevaldkondade kõrghariduse õpetamist.

Teatud valdkondades pole vaja toota Eesti väiksust arvestades nii palju kõrgharidusega loovisikuid. Kui erialasid saab õppida mitmes erinevas kõrgkoolis, siis oleks mõistlik, arvestades Eesti riigi väiksust, koondada õpe ainult ühe kõrgkooli alla. Vastuvõetute arvud tuleks üle vaadata ning proportsiooni viia sellega, kui paljud lõpetavad ja oma erialal regulaarselt tööd leiavad. Erialade ühte kooli koondamine tooks kaasa kokkuhoiu.

KOKKUVÕTE

Viimastel aastatel on üha rohkem räägitud vabakutseliste loovisikute õiglasest tasustamisest ja sotsiaalsete garantiide vajalikkusest. Kõik Eestis koalitsiooni kuuluvad erakonnad on oma valimislubadustes välja toonud, et vabakutseliste loovisikutele tuleb luua paremad tingimused, et saada korralikumat sotsiaalset garantiid. Vabakutseline loovisik on autor või esitaja, kes tegutseb loovisikute ja loomeliitude seaduses sätestatud erialal ja nad saavad taotleda loometoetust. Teine viis tehtud töö eest tasu saada on stipendium. Toetuste ja stipendiumite pealt ei teki maksukohustust, seega ei taga need väljamakse liigid sotsiaalseid garantiisid.

Lõputöö probleemi püstitas autor küsimusena: kuidas riik saab tagada vabakutselisele loovisikule sotsiaalsed garantiid?

Esimeseks küsimuseks oli mil moel erakonnad aitavad kaasa vabakutseliste loovisikute toimetulekule? Uuringust selgus, et Eesti erakonnad on teadlikud ning pakkusid valimiste eelselt välja erinevaid viise olukorra parandamiseks (vt lk 18), valimisjärgselt pole autoril veel võimalik järeltõu teha, kas koalitsioonierakonnad oma lubadusi ka täidavad.

Teiseks küsimuseks oli, millised olid erakondade valimislubadused vabakutseliste loovisikutele? Kolmel koalitsioonierakonnal olid väga konkreetsed valimislubadused, neist Sotsiaaldemokraatlikul erakonnal olid kõige põhjalikumad valimislubadused (vt lk 18).

Millisele sotsiaalsele garantiile on vabakutselistel loovisikutel esmaoetus oli kolmandaks probleemküsimuseks ning ankeetküsitlusega selgus, et kõige enam soovivad vabakutselised loovisikud, et oleks tagatud neile ravikindlustus (vt lk 31 joonis 8).

Viimane probleemküsimus oli, mil moel on muutunud ajas kultuurivaldkonna investeringute suurused riigieelarves. Selle uurimisküsimusele vastamiseks tegi autor arvutused alates 1999. aastast riigieelarve seaduste põhjal. Autor arvutas protsentuaalselt kogu eelarve mahu põhjal, kui suur on igaaastane kultuuriministeeriumile jagatav raha, ning tõi eurodena välja summad, kui palju on riigieelarve kogumaht aastatel olnud ja mis summades on kulu liikunud kultuuriministeeriumile (vt lk 30 tabelit).

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada vabakutseliste loovisikute ootused riigipoolsetele sotsiaalsetele garantiidele ning kehtestatud tingimustele. Eesmärgi saavutamiseks püstitati töö alguses neli uurimisülesannet.

Esimese uurimisülesande raames analüüsiti ja süstematiseeriti vabakutselise loovisiku, sotsiaalkindlustuse ja sotsiaalsete garantiide ning erakondade ja nende mõju teoreetilisi lähtekohti. Analüüsi tulemusel saadi teada, et erakondade populaarsus on tugevalt seotud erinevate ühiskonnagruppidele suunatud lubadustega. Mida väiksem on teatud grupp isikuid, kes soovivad mingit muutust, seda ebapopulaarsem on antud otsus erakondadele. Lisaks sellele selgus, et vabakutseliste sotsiaalkaitse küsimustele panevad suuremat rõhku vasakpoolse maailmavaatega erakonnad. Lisaks eelnevale saadi analüüsi tulemusena teada, et vabakutseliste loovisikute suurus pigem ei vähene, sest tööde iseloomud muutuvad aina vastuvõtlikumaks vabakutselistele loovisikutele ja ettevõtted on huvitatud just vabakutseliste loovisikute palkamisest, sest vabakutselisi loovisikuid on palju ja see annab laiapõhjalisemad läbirääkimisvõimalused erinevatele ettevõtetele ja nende juhtidele.

Teise uurimisülesande raames anti ülevaade vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide tagamise praktikast Eestis ja välismaal. Ülevaatest selgus, et vabakutselistel loovisikutel on paljudes välismaa riikides kehtestatud atraktiivsemad tingimused töötamiseks. Lisaks sellele sai autor teada, et küsimustikus osalenud vabakutselised loovisikud on teadlikud välismaal kehtestatud tingimustest ning võimalusel suunduksid oma tööd teistesse riikidesse tegema, kuid takistuseks on keelebarjäär ning kultuurilised erinevused.

Kolmanda uurimisülesande raames analüüsiti vabakutseliste loovisikute vajadust sotsiaalsete garantiide järele ning valmisolekut hakkama saada riigipoolsete hüvedeta. Analüüsi tulemusena selgus, et vabakutselised loovisikud vajavad sotsiaalseid garantiisid ning eriti vajalikud on konkreetsed garantiid, nt ravikindlustus. Analüüsist selgub, et valmisolek ise ennast kindlustada vabakutselistel puudub. Autor järeldas seda sellest, et vabakutselised loovisikud ei ole ennast erakindlustusettevõtetes kindlustanud.

Neljandaks uurimisülesandeks oli seostada teooria ja uuringu tulemusi ning teha järeldusi ja ettepanekuid vabakutselistele loovisikutele sotsiaalsete garantiide tagamiseks. Autor tegi kuus ettepanekut Eesti riigile, loomeliitudele ja kultuurialast kõrgharidust andvatele koolidele:

1. Tagada kõigile vabakutselistele loovisikutele sotsiaalkaitse.
2. Kehtestada loomeliitudele sarnased tingimused spordiklubidega.
3. Eraldada riigieelarvest kultuuriministeriumile rohkem raha.
4. Kehtestada vabakutselistele loovisikutele sotsiaalmaksuseaduses eritingimused.

5. Teha loovisikute ja loomeliitude seaduses muudatus.
6. Reorganiseerida loomevaldkondade kõrghariduse õpetamist.

Lisaks teeb autor ettepaneku järgmistele uurijatele:

Järgmistel teemat uurivatel isikutel oleks võimalik uurida, et kui kehtestada antud ettepanekute järgi erisused või lisatingimused vabakutselistele loovisikutele, siis mis oleks nende mõju Eesti riigieelarvele. Samuti on võimalik teemat uurida erinevates ühiskonnagruppides. Millised on Eesti ühiskonna ootused ja arvamused antud teema puhul, kas ühiskonnas ollakse üldse nõus aktsepteerima, et ühele grupile tehakse teatavad erisused?

SUMMARY

The title of the thesis is „Freelance Creatives' Expectations of Social Guarantees From The Government“. The aim of the thesis was to find out the expectations of freelance creatives to the social guarantees and conditions set by the government and how can the government provide social guarantees for them. For the purposes of this thesis, freelance creative professionals are self-employed individuals who work independently and provide creative services such as writing, design, photography or acting to clients on a project-by-project basis, without being tied to a long-term employment contract.

In recent years, there has been increasing talk about fair wages and social guarantees for freelance artists. All coalition parties in Estonia have stated in their election manifestos that better conditions have to be provided for freelance artists in order to receive better social guarantees. A freelance creative who works in a field of specialisation defined in the Creative Persons and Artistic Associations Act is entitled to apply for creative support. Another way to be remunerated for your work is to receive a grant. Grants and scholarships are not taxable, so these types of payments do not provide social guarantees.

The theoretical part of the thesis introduces the concept of freelance creatives and their historical background. In addition, the social security system is explained and the historical background of political parties is provided. In the second part of the thesis, a quantitative survey was carried out. An anonymous questionnaire was used as the data collection method. The questionnaire was chosen in order to obtain as much feedback as possible from freelance creatives, which would allow general conclusions to be drawn in relation to the aim of the work. The results of the survey are also reported in the second part of the thesis.

The survey showed that the most important thing for creatives was health insurance. Many respondents wanted a second social guarantee in addition to health insurance. The most popular combination among respondents was health insurance and a state pension. This suggests that freelance creators consider it important to cover health risks. The aim of the thesis was to find out the expectations of freelance creatives towards the social guarantees and conditions set by the government, and this objective was accomplished.

Based on the theory and the results of the study, the author of the thesis made six proposals to the Estonian state, creative associations and schools of higher education in the field of culture to improve the social guarantees of freelance creatives.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Bille, T., Fjællegaard, C.B., Frey, B.S. & Steiner, L., 2013. *Happiness in the arts—International evidence on artists' job satisfaction*. *Economics Letters*, 121(1), pp.15-18.

Eesti 200, 2023. *Kõikide võimaluste Eesti: Riigikogu valimiste programm 2023*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.eesti200.ee/programm> [Kasutatud 30.03.2023].

Eesti Rahvusringhääling, 2023. *Loovisikud juhtisid piketil tähelepanu rahastamise kitsaskohtadele*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://kultuur.err.ee/1608924179/galerii-loovisikud-juhtisid-piketil-tahelepanu-rahastamise-kitsaskohtadele> [Kasutatud 30.03.2023].

Eesti Rahvusringhääling, 2023. *Valimisstudio* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://etv.err.ee/1608864692/valimisstudio> [Kasutatud 30.03.2023].

Ennsner-Jedenastik, L. & Müller, W.C., 2015. *Intra-party democracy, political performance and the survival of party leaders: Austria, 1945–2011*. *Party Politics*, 21(6), pp. 930-943.

Etymonline, 2023. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.etymonline.com> [Kasutatud 11. 04. 2023].

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2004. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Hudek, I., Tominc, P. & Širec, K., 2020. *Entrepreneurship vs. freelancing: what's the difference?.* *Naše gospodarstvo/Our economy*, 66(3), pp. 56-62.

Husted, E., Moufahim, M. & Fredriksson, M., 2022. *Political parties and organization studies: The party as a critical case of organizing*. *Organization Studies*, 43(8), pp. 1327-1329.

Ignazi, P., 2020. *The four knights of intra-party democracy: A rescue for party delegitimation*. *Party Politics*, 26(1), pp. 9–20.

Jagomägi, M., Pramann, S., Saharov, J. & Varep, V., 2013. *Kodaniku käsiraamat*, Tartu: Greif.

Janda, K., 2022. *1 Political parties*. In *The Republican Evolution*. Columbia University Press.

Kaevats, Ü., toim., 1989. *Eesti Entsüklopeedia 4. köide*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Kaevats, Ü., toim., 1995. *Eesti Entsüklopeedia 8. köide*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Kazi, A.G., Yusoff, R.M., Khan, A. & Kazi, S., 2014. *The freelancer: A conceptual review*. *Sains Humanika*, 2(3), pp. 1-7.

Kirsipuu, M., Teder, J. 2006. *Sole traders – neglected partners in the Estonian economy*. Entrepreneurship in Estonia: policies, practices, education and research. Tartu University Press pp. 47-68.

Kultuuriministeerium, 2022. *Vabakutseliste loovisikute süsteemi uuendamine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kul.ee/LLSVTK> [Kasutatud 05.05.2023].

Kölln, A.K. & Polk, J., 2017. *Emancipated party members: Examining ideological incongruence within political parties*. *Party Politics*, 23(1), pp. 18-29.

Loovisikute ja loomeliitude seadus (2004) RT I, 04.03.2022, 7.

Massey, B.L. & Elmore, C., 2018. *Freelancing in journalism*. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. pp. 1-21.

Medar, E., 2009. *Sotsiaalhoolekande põhimõtted ja ülesanded ühiskonnas*. *Koolitusmaterjal*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.tlu.ee/opmat/rk/2009/Elmo%20Medar%20-%20RKS%206003%20Eesti%20hoolekande%20s%FCsteem/1.%20moodul%20Sotsiaalh%20oolekande%20p%F5him%F5tted%20ja%20%FClesanded%20%FChiskonnas/SOTSIAALHOOLEKANDE%20POHIMOTTED%20JA%20ULESANDED%20UHISKONNAS.pdf> [Kasutatud 15.04.2023].

Menger, P.M., 1999. *Artistic labor markets and careers*. *Annual review of sociology*, 25(1), pp. 541-574.

Merkel, J., 2019. *Freelance isn't free. Co-working as a critical urban practice to cope with informality in creative labour markets*. *Urban Studies*, 56(3), p. 526.

Mõttekoda Praxis, 2021. *Vabakutseliste loovisikute sotsiaalkaitse ja toimetulek*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.praxis.ee/tood/vabakutseliste-loovisikute-sotsiaalkaitse-ja-toimetulek/> [Kasutatud 11. 04. 2023].

Naan, G., toim., 1972. *Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 4. köide*. Tallinn: Valgus.

Neff, K.D., Hsieh, Y.P. & Dejitterat, K., 2005. *Self-compassion, achievement goals, and coping with academic failure*. *Self and identity*, 4(3), pp. 263-287.

Poguntke, T., 2002. *Green parties in national governments: From protest to acquiescence?*. *Environmental Politics*, 11(1), pp. 133-145.

Reed, C., 2018. *What It Means to Freelance (or Jumping in with Your Eyes Wide Open)*. pp. 1-24.

Reformierakond, 2023. *Programm*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://reform.ee/erakond/programm/kultuur-ja-sport/#alamleht> [Kasutatud 30.03.2023].

Regmi, P., Withaka, E., Paudyal, A., Simkhada ja Teijilingen, E., 2016. *Guide to the Design and Application of Online uestionnaire Surveyes*. *Nepal Journal of Epidemiology*, 6 (4), pp. 640-644.

Sabatier, P.A., 1991. *Political science and public policy. PS: Political Science & Politics*, 24(2), pp. 144-147.

Schlesinger, J.A., 1984. *On the theory of party organization*. *The Journal of Politics*, 46(2), pp. 369-374.

Shevchuk, A., Strebkov, D. & Davis, S.N., 2019. *The autonomy paradox: How night work undermines subjective well-being of internet-based freelancers*. *Ilr Review*, 72(1), pp. 75-100.

Salu, M., 2001. *Sotsiaalkaitse Eestis*. Tallinn: EBS Print

Seadus 1999. aasta riigieelarve (1998) RT I 1999, 3, 49. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/76803> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2000. aasta riigieelarve (1999) RT I 2000, 1, 1. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/71664> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2001. aasta riigieelarve (2000) RT I 2001, 4, 11. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/72597> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2002. aasta riigieelarve (2001) RT I 2002, 4, 8. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/162841> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2003. aasta riigieelarve (2002) RT I 2003, 3, 18. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/235954> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2004. aasta riigieelarve (2003) RT I 2004, 1, 1. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/691962> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2005. aasta riigieelarve (2004) RT I 2004, 92, 630. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/831340> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2006. aasta riigieelarve (2005) RT I 2006, 69, 535. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/969308> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2007. aasta riigieelarve (2006) RT I 2006, 62, 465. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12768664> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2008. aasta riigieelarve (2007) RT I 2007, 74, 451. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12901846> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2009. aasta riigieelarve (2008) RT I 2008, 60, 332. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13111066> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2010. aasta riigieelarve (2009) RT I 2009, 67, 459. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13252314> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2011. aasta riigieelarve (2010) RT I, 28.12.2010, 6. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122010006> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2012. aasta riigieelarve (2011) RT I, 23.12.2011, 1. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122011001> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2013. aasta riigieelarve (2012) RT I, 28.12.2012, 9. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122012009> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2014. aasta riigieelarve (2013) RT I, 28.12.2013, 10. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122013010> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2015. aasta riigieelarve (2014) RT I, 29.12.2014, 79. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122014079> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2016. aasta riigieelarve (2015) RT I, 23.12.2015, 6. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122015006> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2017. aasta riigieelarve (2016) RT I, 27.12.2016, 21. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/127122016021> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2018. aasta riigieelarve (2017) RT I, 29.12.2017, 31. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/129122017031> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2019. aasta riigieelarve (2018) RT I, 28.12.2018, 45. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122018045> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2020. aasta riigieelarve (2019) RT I, 02.12.2020, 6. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/102122020006> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2021. aasta riigieelarve (2020) RT I, 03.12.2021, 23. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/103122021023> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2022. aasta riigieelarve (2021) RT I, 16.12.2021, 24. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/116122021024> [Kasutatud 25.04.2023].

Seadus 2023. aasta riigieelarve (2022) RT I, 20.12.2022, 4. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/120122022004?leiaKehtiv> [Kasutatud 25.04.2023].

Sotsiaaldemokraatlik erakond, 2023. *SDE programm 2023. aasta riigikogu valimistel*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://valimised.sotsid.ee/programm/> [Kasutatud 28.03.2023].

Sotsiaalmaksuseadus (2000) RT I, 11.03.2023, 87. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131032022007?leiaKehtiv> [Kasutatud 01.05.2023].

Sotsiaalministeerium, 2017. *Sotsiaalkindlustuskoodeks*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/et/sotsiaalkindlustuskoodeks> [Kasutatud 17.04.2023].

Sotsiaalministeerium, 2020. *Sotsiaalkindlustushüvitised ja -toetused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/et/sotsiaalkindlustushuvitised-ja-toetused> [Kasutatud 20.04.2023].

Sotsiaalministeerium, 2021. *Sotsiaalteenused*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sm.ee/et/sotsiaalteenused> [Kasutatud 08.04.2023].

Tammert, P., 2022. *Omandi- ja sotsiaalkindlustuse maksud. Konspekt*. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://moodle.edu.ee/pluginfile.php/5365210/mod_resource/content/1/Kursuse%20materjal%20PT.pdf [Kasutatud 16.04.2023].

Tavits, G., 2006. *Sotsiaaltooldusõigus*. Tallinn: Juura.

Ulas, T., 2013. *Vaba riik tavakodaniku vaatenurgast: analüüsi ja arvamusi aastest 1988-2013*. Tallinn: Ortwill.

Ulst, E & Hanson, M., 1996. *Riigirahandus I – II*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Võrk, A., Nurmela, K., Karu, M., Osila, L. 2011. *Eesti sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise võimalused*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Projektid/Tervishoid/Eesti_sotsiaalkindlustussuesteemi_jaetkusuutliku_rahastamise_voimalused_luehiversioon.pdf [Kasutatud 30.03.2023].

Võrk, A., Nurmela, K., Karu, M., Osila, L. 2010. *Sotsiaalkaitseüsteemi roll turvalise paindlikkuse kujundamisel Eestis*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.praxis.ee/fileadmin/tarmo/Toimetised/Praxis_toimetis2_2010.pdf [Kasutatud 30.03.2023].

Wagstaff, A., van Doorslaer, E., 2000. Equity in Health Care Finance and Delivery. *Handbook of Health Economics*, Vol 1, pp. 1803 – 1862. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1574006400800475?via%3Dihub> [Kasutatud 30.03.2023].

Stokes, S.C., 1999. *Political parties and democracy*. *Annual Review of Political Science*, 2(1), pp.243-267.

Woronkiewicz, J., & Noonan, D. S., 2019. *Who Goes Freelance? The Determinants of Self-Employment for Artists*. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 43(4), pp. 651–672.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Koppel, K., Arrak, K., Konov, V., Parts, R. 2022. *Loometöö tasustamine Eestis ja loomepalkade mõju hindamine*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://kul.ee/loometoo-tasustamine-eestis-ja-loomepalkade-moju-hindamine> [Kasutatud 30.03.2023].

Lisa 1. Ankeetküsimustik

Tere!

Olen Sisekaitseakadeemia tolli- ja maksunduse üliõpilane Madis Joosep Toomel. Minu lõputöö teema on „Vabakutseliste loovisikute sotsiaalsed garantiid Eestis“. Kuna olen ise olnud loovisik ja tean, kui keeruline on vabakutselisena tegutseda, siis soovin teada Teie arvamust ja eeldan, et leiate aega küsimustikule vastamiseks. Vastamine võtab aega 10-15 minutit.

Küsimustik on jaotatud kolme teemaplokki, igas teemaplokis on 4 -6 küsimust.

1. VABAKUTSELISTE LOOVISIKUTE TÖÖTAMINE

1) Millisel loomealal Te tegutsete?

- arhitektuur;
- audiovisuaalne kunst;
- disain;
- etenduskunst;
- helikunst;
- kirjandus;
- kujutav kunst;
- stsenograafia.

2) Millist töö tegemise vormi oma igapäeva tegevuseks kasutate?

- FIE
- Osaühing
- Aktsiaselts
- Usaldusühing
- Mittetulundusühing
- Täisühing
- Tulundusühistu
- Ettevõtluskonto
- Füüsilise isikuna muu tuluna deklareerimine
- Olen palgatööline

3) Millist lepinguvormi oma igapäeva tegevuseks kasutate?

- Tööleping
- Töövõtuleping
- Käsundusleping
- Vabakutseline
- FIE ja ettevõtluskonto - puudub leping

4) Kui palju on 2023. aastal kehtestatud minimaalne sotsiaalmaksu summa, et saada sotsiaalseid garantiisid?

- 192.72€
- 215.82€
- 178.20€
- 165€
- 265.22€
- 299.88€
- 98€

5) Kas tulenevalt Eestis kehtivatest sotsiaalsete garantiide tagamise tingimustest vabakutselistele loovisikutele, tegelete mõne kõrvaltegevusega, mis tagab teile igakülgse sotsiaalkaitse ja elulise toimetuleku?

- Ei
- Jah

Kui vastasite jah, siis millises valdkonnas on teie kõrvaltegevus?

Palun vastata võimalikult täpselt.....

6) Kas olete ennast kindlustanud mõne kindlustusettevõtte kaudu?

- Jah
- Ei

Kui vastasite jah, siis palun täpsustage mille vastu ennast kindlustasite?

2. VABAKUTSELISTE LOOVISIKUTE POLIITILISED EELISTUSED

1) Kas te tunnete, et erakonnad on piisavalt panustanud sellele, et loovisikutel oleks tagatud sotsiaalsed garantiid?

- Ei
- Jah

2) Milline erakond teie meelest 2023. aasta riigikoguvalimistel oli oma valimisplatvormis kõige rohkem tähelepanu pööranud vabakutseliste loovisikute probleemidele?

- Keskerakond
- Reformierakond
- Sotsiaaldemokraadid
- Eesti 200
- Isamaa
- Eesti Konservatiivne Rahvaerakond
- Ühendatud vasakpartei
- Eestimaa Rohelised
- Parempoolsed

3) Kas te olete mõne erakonna liige?

- Jah
- Ei

Kui vastasite jah, siis millisesse erakonda kuulute?

4) Mis on teie arvates tinginud olukorra, et vabakutselistel loovisikutel pole Eestis tagatud sotsiaalsed garantiid?

- Kultuurivaldkonna rahastuse iga-aastane langus
- Kõrgharidusega kultuuritöötajate ületootmine
- Erakondade poliitiline tegevus/tegevusetus
- Loomeliitudepoolne stipendiumite ja toetuste maksmine
- Sotsiaalmaksumäära miinimumkohustuse iga-aastane tõus

3. VABAKUTSELISTE LOOVISIKUTE OLULISEMAD EELISTUSED

1) Millise sotsiaalse garantii olemasolu on teile kõige olulisem?

- Ravikindlustus
- Vanemahüvitis
- Riiklik pension
- Kogumispension
- Töötuskindlustus
- Kõik eelnimetatud sotsiaalsed garantiid

2) Kas te olete mõelnud teise riiki kolida, kus vabakutselistel loovisikutel on paremini tagatud sotsiaalsed garantiid.

- Ei
- Jah
- Kui jah, siis kuhu?

3) Millises riigis on vabakutselisel loovisikul teie meelest kõige paremini tagatud sotsiaalsed garantiid?

- Saksamaa
- Soome
- Taani
- Holland
- Austria
- Prantsusmaa
- Iirimaa
- Eesti
- Muu teile teadaolev riik.....

Valides muu riigi palun täpsustage, millist riiki mõtlete?

4) Kas Eestis on viimastel aastatel teile teadaolevalt tehtud mõni uuring, kus keskendutakse vabakutseliste loovisikute sotsiaalsete garantiide tagamise tingimustele ja nende parandamisele?

- Jah
- Ei

5) Loovisikute teemal on tehtud mitmeid uuringuid. Kas olete mõnda neist lugenud?

- Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus (Eesti Konjunkturiinstituut 2022)
- Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus (mõttekoda Praxis 2022)
- Loometöö tasustamine Eestis ja loomepalkade mõju hindamine (Civitta Eesti AS 2022)
- Pole neist mitte ühtegi lugenud ega kavatse ka edaspidi uuringuid lugeda
- Ei ole neist ühtki lugenud, aga teen seda edaspidi.

4. ÜLDANDMED

1) Sugu

- Mees
- Naine

2) Vanus

- 18-26
- 27-35
- 36-44
- 45-53
- 54-63
- 64+

3) Milline on Teie haridustase?

- Põhiharidus
- Keskkharidus

- Kutseharidus
- Kõrgharidus
- Muu...

4) Kui kaua olete vabakutseline loovisik olnud/teenuseid osutanud?

- Kuni 1 aasta
- 1-5 aastat
- 5-10 aastat
- 10-15 aastat
- 15-20 aastat
- 20 ja enam aastat

5) Palju te viimasel aastal olete teeninud loovisikuna tulu?

- Kuni 5000€
- 5001-10 000€
- 10 001-15 000€
- 15 001-25 000€
- 25 000€ või enam

6) Millise väljamakse liigina see teile tasuti?

- Stipendiumina
- Toetusena
- Toetuste ja stipendiumina
- Palgana
- Olen saanud kõiki eelpoolnimetatud väljamakseliike

Lisa 2. Tunnustatud loomeliitude nimekiri

1. Eesti Esitajate Liit
2. MTÜ Eesti Kirjanike Liit
3. MTÜ Eesti Kinoliit
4. MTÜ Eesti Kunstnike Liit
5. MTÜ Eesti Lavakunstnike Liit
6. MTÜ Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liit
7. MTÜ Eesti Näitlejate Liit
8. MTÜ Eesti Heliloojate Liit
9. MTÜ Eesti Interpretide Liit
10. MTÜ Eesti Arhitektide Liit
11. MTÜ Eesti Sisearhitektide Liit
12. MTÜ Eesti Kujundusgraafikute Liit
13. MTÜ Eesti Balletiliit
14. MTÜ Eesti Disainerite Liit
15. MTÜ Eesti Tantsukunsti ja Tantsuhariduse Liit
16. MTÜ Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Liit
17. MTÜ Eesti Maastikuarhitektide Liit